

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: ERIK NORRUD

Liv og lære

Ernæringsforskar Karianne Svendsen la om kosthaldet. Korleis påverkar kunnskap frå eige fagfelt livet til forskarane?

Side 12–19

Frå Hurdal til heilskap

«Forskning og utdanning for heile landet» er eit mantra i Hurdalsplattforma. Då stoppar vi vel ikkje ved Nesna?

Finansminister Trygve Slagsvold Vedum, er du der? På ein gul lapp som du tek med til budsjettkonferansen i vår, kan det stå: Hugs å skape rom for å fjerne ABE-kutta.

Og, eg forstår at all politikk frå den nye regjeringa ikkje kan verte realisert med ein gong. Men no er det 2022, og regjeringa rår over 365 fulle dagar. Eg tykkjer maset om varsla politikk-endingar kan starte.

Ap, Sp og støttepartiet SV har ein del fellesnemnarar når det gjeld forskning og høgare utdanning. Nokre av desse sakene løfta eitt eller fleire av partia òg fram i valkampen: utdanning over heile landet, innføring av tillitsreform, fjerning av administrasjons- og effektiviseringskutt (ABE-kutt), fjerning av firarkravet i matte for lærarstudentar, nedgang i bruk av mellombelse tilsettingar.

Eit par av sakene er meir avgrensa i karakter enn andre, og det skal regjeringa ha: På nokre punkt har det gått fort. Alt ved opp-taket til lærarutdanning i vår er firarkravet i matte borte. Men ABE-kutta får leve endå eitt år. Dei flate, tanketome kutta har gradvis krympa speleromet på statlege arbeidsplassar. Altså masar eg.

Dei andre nemnde sakene er gjennomgripande og tungrodd. Dei krev politisk vilje, stamina og ikkje minst samarbeid med dei berørte. Å stramme inn regelverket for bruk av mellombelse tilsettingar er eit punkt i Hurdalsplattforma. Seinare har statsråd Ola Borten Moe konkretisert målet. I løpet av regjeringsperioden skal andelen mellombels tilsette ved universitet og høgskular ned til åtte prosent. Han ville gå laus på problematikken i samband med tildelingsbrev til universitet og høgskular før jol. Det er ein god start, men krev mykje meir – det er ikkje slik at forgjengarane hans ikkje har prøvd. Så vi fylgjer med og masar nok vidare.

Tillitsreform kan vi trygt plassere blant dei ikkje-kvantitative sakene. Så langt er det ikkje noko som ein gong finst. Men ordet er brukt så breitt og intenst i valkamp og Hurdal-prosa at noko må vi kunne vente oss. I erklæringa er ho endåtil omtala som eit av regjeringas viktigaste prosjekt. Reforma omfattar heile offentleg sektor og går enkelt

sagt ut på ein idé om å gje yrkesutøvarane sjølve meir råderett over virket og å redusere den sentrale målstyringa. Som de vil forstå, nærmar mulegheitene seg det uendelege gitt alle meir eller mindre skakkøyrde rapporteringssystem som er oppbygde. Når ein skal gå laus på dette er partssamarbeid og medverknad essensielt. Sjå side 9 for meir om oppstarten av dette arbeidet.

Nesna. Eg tykkjer alltid vi ender der, ein symbolsk, snart mytisk stad. Saka rommar både det svært konkrete – ein enkelt lærestad for høgare utdanning – og det omfattande: Kor i landet skal vi ha kva slags utdanningar? Og kven skal avgjere det? Det var viktig for regjeringa å knuse egg raskt for å lage den lova omeletten på Nesna, men både dei konkrete og abstrakte ringverknadene er store. Konkret til dømes ved at utdanningar som kjem til Nesna, tilsvarande vert nedlagde i Mo i Rana. Abstrakt ved å aktualisere eit vidtrekkande, prinsipielt spørsmål: Skal politikarane eller institusjonane bestemme kor lærestadene skal ligge? Eg sluttar meg til Sp-tankegangen om at desse avgjerslene grip så mykje inn i samfunnsbygging eller nedbygging at politikarane ikkje kan halde seg unna.

«Forskning og utdanning for heile landet». Desse fyndorda i Hurdalsplattforma vil mellom anna seie fleire studieplassar, særleg på område der vi vi treng fleire yrkesutøvarar, som lærarar og sjukepleiarar. På stader som ikkje ein gong har den minste filial av ein høgskule, er det «utdanningssenter» som er tingen. Tanken er at fylka skal samarbeide med høgare utdanningsinstitusjonar om nye tilbod, og Ap har nemnt Kongsvinger, Tana, Egersund som mogelege plasseringar. Når skal dette arbeidet starte, og ut frå kva heilskapleg plan? Ser vi Noregskartet under eitt, er Nesna berre ein prikk, og korleis lagar ein eit gjennomtenkt system for alle prikkane, vel å merke oppå mønsteret som alt finst?

Men no skal de få fri frå maset. Godt nyttår!

«Nesna. Eg tykkjer alltid vi ender der, ein symbolsk, snart mytisk stad.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

12 Fra papiret til livet

En sluttet å spise kjøtt. En annen begynte med stressmestring. Møt forskere som forteller om hvordan fagkunnskapen preger dem som mennesker.

22 Balansegang

– Å jobbe med feministisk filosofi har aldri vært et smart karrieretrekk. Det er på vei til å bli annerledes, sier Kjersti Fjørtoft, filosof som fikk UiTs likestillingspris.

26 Helsevesenets frontlinje

Hvem ringer til legevakta, og av hvilke grunner? Hvilken oppfølging får de? Dette er tema i doktoravhandlingen til Vivian Midtbø.

32 Bokåret 2021

Med bidrag fra Fritt Ord har Forskerforum anmeldt flere titalls bøker fra 2021. Her er kritikernes anbefalinger.

4 Driv mot universitet

– Vi har alle kjennetegnene til et godt universitet, men jobber med å nå Nokuts mål. Det sier rektor Gunnar Yttri ved Høgskolen på Vestlandet.

6 Ytringsgrenser

De skrev innlegg i pressen som arbeidsgiver reagerte på. Hva kan forskere skrive og ikke skrive når de signerer med tittel og arbeidssted?

8 Kamp om skeive midler

Skeivt kulturår er rammen for en rekke kulturprosjekter i 2022. Men bare om lag ti prosent har fått støtte. Midlene er ikke tilpasset behovet, mener Tonje Kristin Moser.

9 Tillit til grunnplanet

– Regjeringen kan ikke tre reformen ned over hodet på folk. Det sier statssekretær Gunn Karin Gjøl om arbeidet med en ny tillitsreform.

FASTE SIDER

- 10 Innland
- 20 Utland
- 30 20 nøtter
- 31 Ti kjappe
- 32 Bøker
- 36 Kronikk
- 38 Tilbakeblikk
- 39 Aldri anna enn språk
- 40 Debatt
- 41 Gjestesribenten
- 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 1/2022 – 54. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning.

Forskerforum blirredigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no,

Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

GUNNAR YTTRI

Rektor ved Høgskolen på Vestlandet

AKTUELL MED: 2022 kan bli året Høgskolen på Vestlandet sender universitetssøknaden.

– NORGE HAR NOK AV GAMLE UNIVERSITET

Høgskolen på Vestlandet planlegger å bli noe nytt, men måles likevel på forskning, doktorgrader og professorer. Rektor Gunnar Yttri vil gjøre dikotomien mellom utdanning og forskning falsk.

Stort sett kan man følge europavei 39 gjennom Vestlandet og komme innom alle campusene til Høgskolen på Vestlandet: Sogndal, Førde, Bergen, Stord og Haugesund, men det er en lang kjøretur. Å forene tre høyskoler til ett universitet er heller ingen liten oppgave, ikke desto mindre har HVL hatt universitetsstatus som mål helt siden fusjonen i 2017. I løpet av året kan de være klare til å sende av gårde søknaden til Nokut. Så skal Nokut vurdere om de har nok ansatte med høy kompetanse, tildeler nok doktorgrader og mye mer, før en eventuell godkjenning åpner for å be Kongen om å bli universitet.

Fem campuser betyr også en del reising for sogndøl Gunnar Yttri.

– **Jeg hører du er i bil, hvor er du på vei?**

– Jeg er på E39 ved Jølstravatnet på vei fra Førde til Sogndal, det er en fantastisk fin tur.

– **Dette intervjuet skal jo handle om veien til universitetsstatus, ikke vestnorske veier. Er dere i rute med å nå universitetsmålet?**

– Ja, i all hovedsak, så målet ligger fast, vi skal søke seint i 2022 eller tidlig i 2023. Det er ikke så nøye. Slik vi jobber med både utdanning og forskning, er vi allerede et universitet, med grunnutdanninger og fem doktorgrader. Vi har alle kjennetegnene til et godt universitet, men jobber med å nå Nokuts mål.

– **Har høyskolene et akademisk mindreverdighetskompleks?**

– Rektor har iallfall ikke det! Nei altså, jeg tror vi er veldig selvtrygge på relevans og at vi representerer forskning og utdanning som samfunnet trenger. Det gjelder i alle våre fagmiljø. Der må vi heller passe oss så vi ikke blir for arrogante. Studentene og forskningen vår er ettertraktet, men sammenlignet med de eldste universitetenes tradisjoner så kan det hende at en kjenner seg mindreverdige på en del felt. De representerer noe annet, men få hos oss tenker at det er sporet vi skal følge. Norge har nok av gamle universitet. Noe kan vi lære av dem, noe vil vi ikke ha.

– **Ja, hva vil dere ikke ha?**

– Det er å være nedtyngt i tradisjoner som er gått ut på dato.

– Jeg har ikke noe galt å si om de andre, men vi må bygge dette universitetet med egne krefter.

– **Vil du si noe konkret?**

– Nei, det får holde.

– **Finnes det noen høyskolekvaliteter, som ikke universiteter har?**

– Ja, det vi har med oss som høyskole er å være særlig gode på å være tett på studenter og praksisfeltet. Så har vi også en særlig tradisjon for å ha høy gjennomstrømming. Studenter som begynner hos oss, kommer ut med en utdanning. Vi dyrker dette videre, hvis du kaller det høyskolekvaliteter. Vi er en ny type universitet, men med de samme studentgruppene og i all hovedsak de samme ansatte. Nøkkelen er å gi mer kvalitet, med sterkere og mer forskningsrike – ikke forskningstunge – fagmiljø. Dette må være en styrke for utdanningene som rekrutterer til yrkeslivet. Det er en del av høyskoletradisjonen, men med et universitets vitenskapelige ambisjon.

– **Nesten de samme ansatte, sier du. Dere har fått 66 prosent flere professorer på fem år, som har høy lønn og mindre undervisning, og 35 prosent færre høyskolelektorer, som har lav lønn og mye undervisning. Blir det mindre undervisning for pengene nå?**

– Det har vært gjort store løft i egne rekker, og det er rekruttert inn gode folk. En professor har langt mer forskning enn en høyskolelektor, slik sett blir mer ressurser brukt til forskning. Vi prøver å følge opp med moderne undervisningsformer og muligheter for alle grupper til å utvikle seg i stillingene sine. Vi er klare over at det er en dikotomi, men vi prøver å gjøre den falsk. Med god utdanningsledelse og gode prioriteringer så vil vi klare å utvikle utdanningskvalitet samtidig som vi øker tallet på professorer.

– **Men dere har også ansatte som er redde for at innsatsen i å styrke forskningen og etablere tilbud på master- og doktorgradsnivå kan gå på bekostning av bachelorutbudene.**

– Det er bra at ansatte hos oss er på vakt mot dette, og at vi klarer å identifisere utfordringer. Uansett måtte vi som flercampusinstitusjon endre måten vi driver bachelorutdanningene på. Vår store styrke er at vi har fem campuser og får samlet fagmiljøer som tidligere jobbet hver for seg. Det kompenserer, vi får mer robuste fagmiljø. Det er en stor høyskole som går inn i dette, med mange faglige ressurser å bygge på.

– **Hvordan skal dere opprettholde undervisning og studentgjennomstrømming? For det er jo der pengene ligger?**

– Ta sykepleierutdanningen, som er en samfunnskritisk utdanning. I løpet av det siste året er det gjort et stort faglig samordningsarbeid, på alle emner er det fagmiljø på tvers av

campuser. Vi har ikke ett miljø i Haugesund og ett i Førde. Samarbeidene gjør fagmiljøene større, sterkere og mer dynamiske enn hver for seg. Der ligger nøkkelen til å opprettholde kvaliteten på tross av et stort vitenskapelig løft. Så er det ikke rosenrødt. Det er mye som kunne vært både enklere og dårligere med én campus, som at det kunne blitt et snevrere perspektiv. Alle stillingskategorier er en arbeidskraft som en er avhengig av for å bli et godt universitet.

- **Men det er ikke alle som er like mye med, for det krever en del ressurser å bygge opp doktorgradsutdanninger. Hva med instituttene som ikke er knyttet til doktorgradsprogrammene, får de mindre?**
- Du vil knapt finne et fagmiljø hos oss som ikke er relevant for doktorgradsprogrammene. Samtidig får fagmiljøene med stipendiatutlysninger og doktorgradsprogram en mulighet å realisere forskning og veilede stipendiater. Der ligger det en prioritering av enkeltutdanninger.
- **Faller de ansatte i andre institutter da utenfor det faglige løftet og muligheter til å søke opprykk?**
- Det er mye spennende arbeid en kan gjøre faglig og sosialt

uten å jobbe med en doktorgrad. Jeg personlig finner stor glede i å jobbe med førsteårsstudenter. En kan gjøre en framifrå faglig karriere bare ved å være underviser og forske rundt bachelornivå. Det har vi mange eksempler på, heldigvis. Studenter på alle nivå skal oppleve en bedre utdanning, og ansatte skal oppleve en institusjon som gir flere utfordringer og flere muligheter, uansett hvor de er i høyskolen.

– **Hvordan da?**

– Vi har bygget doktorgrader med bakgrunn i egne fagmiljø, uten å ta inn forskningsinstitutter eller å gå inn i et universitet. Jeg har ikke noe galt å si om de andre, men vi må bygge dette universitetet med egne krefter. Det tar mer tid, men det er sunt, for hver enkeltes arbeid betyr noe.

– **Og helt til sist, ifølge Wikipedia er du «låtskriver, gitarist og sanger» – får HVL en universitetssang fra deg? Noe nytt der UiO stiller med tradisjonstunge Carmina Burana?**

– Nei altså, jeg blander ikke de to tingene. Når jeg leder høyskolen, er jeg fagmann, og jeg har musikken kjær, men jeg har aldri tenkt på å koble de i hop.

◆ AV JULIA LOGE

■ **Blir Høgskolen på Vestlandet enkelt og greit Universitetet på Vestlandet? Det har kommet mange navneforslag, men rektor Gunnar Yttri vil ikke røpe sin favoritt.**

Samfunnsdebatt som forsker

Marianne Brattgjerd fikk beskjed fra fakultetet om at hun ikke burde bruke forskertittelen sin når hun skrev om noe hun ikke selv hadde forsket på.

YTRINGSFRIHET «I møtet fikk jeg tydelig beskjed om at det var uetisk av meg å skrive disse artiklene i og med at jeg ikke forsker på dette området. Jeg fikk også beskjed om at jeg ikke fikk bruke tittel og arbeidssted når jeg skriver om temaer utenfor det jeg selv forsker på.»

Sitatet er hentet fra ett av innspillene som er sendt til Anine Kierulfs ekspertgruppe for akademisk ytringsfrihet.

Det er skrevet av Marianne Brattgjerd, universitetslektor ved Nord universitet. Bakgrunnen var to leserinnlegg på nettstedet Forskerensonen. I ett av innleggene skriver Brattgjerd og medforfatter Sara Tellefsen at det fra naturens side finnes kun to kjønn, og de foreslår å «bevare naturens orden» ved å gjøre kjønnsrollene romsligere. Det fikk enkelte transpersoner til å reagere.

På Twitter var det en debattant som trakk inn ledelsen ved Nord universitet. Dekanen var borte, og saken havnet hos fakultetsdirektør Anne Ringen Pedersen.

– Jeg fikk denne uforberedt i fanget, men jeg oppfatter ikke selv at jeg ga tydelig beskjed om at det var uetisk. Det var heller et råd om at det kanskje ikke var greit, sier Pedersen.

IKKE EGEN FORSKNING

Spørsmålet som oppstod, var hvor langt en vitenskapelig ansatt kan gå i å uttale seg som fagperson når temaet ikke gjelder ens egen forskning.

– I utgangspunktet er kjønn et tema jeg ikke forsker på, men jeg har doktorgrad i profesjonspraksis, så i bredden dekker den alt som går på profesjonsutøvelse. Når jeg opplever at handlinger innenfor profesjonsutøvelsen ikke er basert på vitenskap, så er det viktig at vi som akademikere, og jeg som helsepersonell med doktorgrad, kan uttale meg, forklarer Brattgjerd.

Både Brattgjerd og medforfatteren har verv i KrF, men Brattgjerd forklarer at siden innlegget tok utgangspunkt i forskning, var det riktig av dem å signere med sin institusjonstilhørighet.

– Jeg kunne ha skrevet en debattartikkel med KrF-hatten, men da ville jeg ikke ha vektlagt det vitenskapelige i samme grad. Det er jo ikke sånn at vi som akademikere ikke kan ha politiske synspunkt. Men når vi uttaler oss som akademikere, skal det være basert på vitenskap, og det er den kronikken, mener Brattgjerd.

– Jeg kunne ha skrevet en debattartikkel med KrF-hatten, men da ville jeg ikke ha vektlagt det vitenskapelige i samme grad.

MARIANNE BRATTGJERD

■ Marianne Brattgjerd forsket på tiltak for døende, men skrev kronikk om kjønnsidentiteter. – Vi akademikere har et særskilt rom til å uttale oss om dagsaktuelle tema. Dette rommet er veldig, veldig stort, sier hun.

FOTO: NORD UNIVERSITET OG FAKSIMILE FRA FORSKERENSONEN

■ BI tok avstand fra Ole Gjems-Onstads kronikk. – Akademiske institusjoner burde være det stedet i norsk offentlighet man kan uttale seg uten å tenke på hva arbeidsgiveren mener, sier han.

FOTO: BI OG FAKSIMILE FRA STAVANGER AFTENBLAD

eller privatperson?

– TRYGGERE SOM AKADEMIKER

Men saken var ikke over etter telefonsamtalen med fakultetsdirektør Pedersen.

– Etter å ha diskutert med flere kolleger så jeg at det var et forhastet råd. Jeg beklaget og sa at hun kan gjøre sine vurderinger selv, sier Pedersen.

Brattgjerd mener at både hun og ledelsen lærte noe om hvor stort ytringsrom akademikere har.

– For meg har denne hendelsen vært lærerik, og jeg tror faktisk ikke jeg ville vært den foruten. Det gjorde meg tryggere i rollen som akademiker og i å tørre å ytre meg om kontroversielle spørsmål, sier Brattgjerd.

HØYSKOLEN TOK AVSTAND

Men der Brattgjerd oppdaget et større ytringsrom enn hun hadde ventet, fant professor emeritus Ole Gjems-Onstad ut at det reelle ytringsrommet kan oppleves mindre.

I mai 2021 var han professor i skatterett ved BI, og Stavanger Aftenblad trykket et innlegg der han anklaget Arbeiderpartiet for å «utnytte tragedien 22. juli 2011 til å mistenkeliggjøre dem som har andre politiske synspunkter». Rektor Inge Jan Henjesand ved BI tok avstand fra innlegget på vegne av BI, og Aftenbladet beklaget publiseringen og fjernet tilknytningen til BI fra signaturen. Gjems-Onstad har skrevet mange leserinnlegg gjennom sine 35 år ved BI, men sier at han aldri har opplevd noe lignende.

– Jeg synes uttalelsen fra BIs rektor var veldig uheldig. For meg ga den også et politisk inntrykk. Ved nærmest å si at det jeg hadde gjort, var forferdelig galt, legitimerer rektor det hardkjøret som fulgte.

I dag sier Gjems-Onstad at han ikke ville skrevet innlegget på grunn av rabalderet som fulgte, med angrep som han mener også gikk ut over familien. Selv skulle han gjerne skrevet til avisene uten tittel og arbeidssted, men sier at avisene ikke godtar det. Han er heller ikke enig i at han var utenfor sitt fagfelt.

– Juss er et vidt fagfelt. Slik debatten viste, der vurderingen av riktigheten av dommen mot morderen står sentralt, rommer 22. juli uansett juridiske fagspørsmål der en jurist uttaler seg tryggere, sier han.

KANSELLERINGSKULTUR

– Problemet i Norge i dag er ikke at ansatte ved akademiske institusjoner sier for mye, men at man er redd for å uttale seg fordi debatten er blitt så skarp, sier Gjems-Onstad.

Han mener at selv om de formelle grensene for ytringsfrihet er vide, så gjør sosiale medier og det han omtaler som «cancel culture», at grensene blir innsnevret i noen saker.

Gjems-Onstad reagerer også på BIs uttalelse, der det står at innlegget «ikke representerer Handelshøyskolen BI sitt syn».

– Slik generalsekretæren i Norsk Redaktørforening påpekte, skal BI ikke stå for noe som helst, de ansatte skal stå fritt. En sentral grunn til at jeg ikke har arbeidet i et stort advokatfirma, i det offentlige eller i en bedrift, er at jeg har ønsket å kunne uttale meg uten å tenke på klienter eller inntjening, sier Gjems-Onstad.

Rektor Inge Jan Henjesand skriver i en e-post til Forskerforum at grunnen til at BI kommenterte akkurat denne saken, var at svært mange blandet sammen BI som institusjon og Ole Gjems-Onstad som uttalte seg.

«Ved alle utdanningsinstitusjoner praktiseres det faglig frihet, noe som innebærer at fagpersoner deltar i samfunnsdebatten som enkeltpersoner. Det er altså ikke institusjonen som uttaler seg (...). BI som en akademisk institusjon deltar ikke

i politiske debatter. Det er våre faglige ansatte som deltar i debatter», svarer han via kommunikasjonssjefen.

Henjesand kommenterer videre: «Samtidig kan det synes som det er lav forståelse i samfunnet av skillet mellom når det er institusjonen som uttaler seg, og når det er den faglige ansatte ved institusjonen som

uttaler seg, i ulike saker og debatter. Det er også viktig å minne oss selv på at både vi som institusjon, personen som uttaler seg, og media har et felles ansvar for å ivareta dette skillet.»

– KREVENDE FARVANN

Spørsmålet om forskeres frihet til å uttale seg har også blitt undersøkt vitenskapelig. Ifølge en undersøkelse fra Institutt for samfunnsforskning i 2020 mener sju av ti forskere at de skal kunne uttale seg fritt om politiske spørsmål, men halvparten mener at forskere bør unngå å delta i debatter i nyhetsmediene om temaer de ikke forsker på. Det er større aksept for å delta i slike debatter på sosiale medier, ifølge «Forskerne og offentligheten – om ytringsfrihet i akademien».

– En ting er den formelle retten, ingen skal komme ovenfra og si at de ikke får lov, kommenterer Kjersti Thorbjørnsrud, som er forsker 1 og leder for prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge 2020–2021».

– Men når vi spør hvor grensen går, må mange tenke seg litt om. For det er ikke et opplagt svar med to streker under.

Noen er strenge, og vil tenke «Er han ute og synser igjen, og på mitt felt!», om forskere som uttaler seg om tema som er innenfor deres fagfelt, men utenfor forskningsnisjen, mens andre legger mer vekt på at samfunnsdebatten blir fattigere hvis forskere kun skal uttale seg om sine nisjer.

– Det er et krevende farvann. Det handler om legitimitet og troverdighet, og noen er mer tilbakeholdne enn andre.

♦ AV JULIA LOGE

– Det er uheldig for offentligheten hvis forskere er veldig strenge med seg selv og andre, hvis bare ekspertene bidrar på sitt lille felt, sier Kjersti Thorbjørnsrud.
Foto: Mjøsuseet

«Vi har nok en gang fått tydeliggjort viktigheten av å verne om den akademiske friheten og de fagliges rett og plikt til å uttale seg», skriver Inge Jan Henjesand.
Foto: BI

Ekspertgruppen for akademisk ytringsfrihet

- ◉ ledet av Anine Kierulf
- ◉ oppnevnt av Kunnskapsdepartementet, skal levere rapport innen 1. mars 2022
- ◉ har mottatt over 40 innspill fra ansatte og organisasjoner i akademien

Se også leserinnlegg på side 42.

KAMP OM PENGER TIL SKEIV KULTUR

Da Kulturrådet lyste ut midler til Skeivt kulturår, fikk under ti prosent av prosjektene gjennomslag. – Jeg har vært utrolig opprørt, sier Tonje Kristin Moser ved Universitetet i Agder.

FINANSIERING I 2022 er det 50 år siden avkriminaliseringen av homofili i Norge. Da Kulturrådet skulle fordele fem millioner kroner til tiltak og arrangementer for å markere det med et kulturår, strømmet søknadene inn.

Av 264 innsendte søknader fikk kun 25 støtte, altså en innvilgelsesprosent på knapt ti. Blant de heldige er museer, biblioteker, festivaler og arrangementer i regi av organisasjoner for skeive.

– At så mange som 239 får avslag, tyder på at midlene ikke er proporsjonert etter behovet, sier Tonje Kristin Moser, rådgiver ved Universitetet i Agders senter for likestilling.

HVA MED IBSEN-ÅRET?

Hun har selv sendt inn to søknader, som hun har fått avslag på. Men det er ikke avslaget som gjør Moser mest opprørt:

– Endelig kommer det en utlysning for skeiv kultur fra det offentlige, og det kommer fordi vi skal feire at det er 50 år siden staten avkriminaliserte skeives eksistens som skeive, og så blir de opp med fem millioner!

– Det er lite hvis man sammenligner med andre jubileumsår. Jeg kunne tenke meg å høre hva Ibsen-året fikk, fortsetter hun.

HELT HINSIDES

Blant dem som har fått støtte, er Kulturetaten i Oslo kommune. Med 110 000 kroner i ekstra tilskudd skal de lage en utstilling som skal ha et skeivt blikk på samlingen og historien til Vigelandsmuseet og Vigelandsparken. Flere prosjekter er gode, understreker Moser. Hun mener likevel at de største aktørene burde finansiert skeivt kulturår selv eller fått støtte over statsbudsjettet.

– Prosjektet til Vigelandsmuseet er superkult. Jeg vil ikke slå beina under aktørene som har fått. Men at Oslo kommune får midler, er helt hinsides. De burde klart å skape noe eget for å feire skeivt kulturår.

Hun er opptatt av at skeiv kamp ikke er vunnet fram gjennom statens nåde, men at homofile har stått på barrikadene mot staten. Derfor reagerer hun på at midlene går til etablerte institusjoner. I stedet etterspør hun tilskudd til aktører på grasrotnivå.

– Jeg mener vi mister et større mangfold. Institusjonene har ikke det frie rommet til å skape noe radikalt, sier hun.

I UTGANGSPUNKTET INGEN MIDLER

– Her er det prosjektets kvalitet som har nådd gjennom. Vi har ikke valgt å ekskludere noen fordi de er store. Det er heller ikke bare store prosjekter som har fått, det er en bredde, sier Torbjørn Urffjell, som er avdelingsleder for samfunn og arena i Kulturrådet, og som har ledet arbeidet med søknadene.

Det er Nasjonalmuseet, Nasjonalbiblioteket og Skeivt arkiv som har gått i bresjen for markeringen. Men bevilgningen av penger var et politisk initiativ fra forrige kulturminister Abid Raja (V).

– Utgangspunktet var at det ikke var noen midler til skeivt kulturår. Men da bevilgningen ble kjent, ble det stor begeistring. Jeg skal ikke vurdere om fem millioner er mye eller lite, men det ble gjort en politisk beslutning,

som også nåværende kulturminister har ført videre, sier Urffjell.

DET TRISTE MED Å VÆRE STATLIG BYRÅKRAT

Han forteller at søknadene er vurdert ut fra kriterier som tematisk bredde, geografi, gjennomføringsevne og at prosjektene skal spres gjennom året.

– Vi fikk 264 søknader med en søknadssum på 66 millioner kroner, som viser at det er utrolig mange gode initiativer på gang. Heldigvis kommer mye av dette til å bli gjennomført uavhengig av støtte, sier Urffjell.

Noen av prosjektene har også fått mindre støtte enn det de søkte om.

– Det som er litt trist med å være statlig byråkrat i denne sammenhengen, er at vi måtte avslå 90 prosent av søknadene. Det gjør at 90 prosent ble skuffet. Sånn sett blir det beste det godes fiende, sier Urffjell.

Forskerforum har spurt Kulturdepartementet om fem millioner er tilstrekkelig for å markere at det 50 år siden homofili ble avkriminalisert. De viser til at det var regjeringen Solberg som bestemte summen, utlysningssinnhold og frister.

– Jeg synes det er bra at så mange er interessert og ønsker å bidra til markeringen. Jubileer er ikke alltid helt likt organisert og er derfor vanskelige å sammenligne. Vi vil vurdere hvordan vi kan bidra til å løfte markeringen av Skeivt kulturår ytterligere, skriver statssekretær Gry Haugsbakken (Ap) i en e-post.

Og Ibsen-året? Kulturdepartementet opplyser at det ble bevilget 19 millioner 2006-kroner til dette formålet.

Tonje Kristin Moser mener staten burde stilt opp med langt mer enn fem millioner for å feire skeivt kulturår.

Foto: UiA

FOTO: MARIE PEYRE, KULTURETATEN

■ – Det er ille at Vigelandsmuseet har fått penger, sier Tonje Kristin Moser, som mener at midlene til Skeivt kulturår ikke burde gått til store institusjoner.

Mer tillit, mindre styring

I januar starter arbeidet med regjeringens tillitsreform.

ARBEIDSLIV Regjeringen har lovet en tillitsreform for offentlig sektor med mål om mindre detalj- og resultatstyring. Nå har de invitert partene i arbeidslivet til en oppstarts-konferanse, som etter planen vil finne sted i midten av januar.

– Vi skal avklare forventinger til prosessen og finne ut hvordan partene ønsker at vi skal jobbe med dette. Og så skal vi skissere våre planer, sier statssekretær i Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD), Gunn Karin Gjøl (Ap).

Det er KMD som skal ha det koordinerende ansvaret for reformen. Men det vil være opp til hvert enkelt departement å peile ut prosessen for sin sektor. I tillegg forbereder KMD et regjeringsnotat, som skal være klar på nyåret:

– Det handler om hvordan de ulike statsrådene skal jobbe med tillitsreformen, sier Gjøl.

IKKE NED OVER HODENE PÅ FOLK

Regjeringsnotater inneholder vanligvis beslutninger om politikk, men her vil notatet i stedet inneholde beslutninger om en prosess, forteller Gjøl. For regjeringen er det viktig at reformen skjer nedenfra og opp.

– Hele poenget med tillit er at det skal være dialog. Da kan ikke regjeringen tre reformen ned over hodet på folk.

Målet er å reformere offentlig sektor vekk fra det regjeringen mener er for mye rapportering og resultatstyring.

– Vi ønsker for eksempel at forskere skal bruke mer tid på forskning og mindre tid på å skrive rapporter. Men jeg er ikke egnet til å se hva som bør gjøres i forskningsverdenen, det er de som jobber der, som best kan si noe om hva som kan løse utfordringene.

HAR ALLEREDE KARTLAGT PROBLEMENE

Ellen Dalen er nestleder i Norsk tjenestemannslag (NTL), med lang fartstid som tillitsvalgt ved Universitetet i Oslo. NTLs kjernepunkt er å avvikle mål- og resultatstyringen i staten. Nå er det viktig at KMD lager en helhetlig og god plan, mener hun.

– Regjeringen har sagt at dette skal skje i tett kontakt med fagforeninger og de ansatte. Det er viktig. Men de endringene våre medlemmer og tillitsvalgte på arbeidsplassene har sagt at de trenger, er ikke mulige uten nye finansierings- og styringssystemer. Det er et stort systemgrep som må tas, med betydning for alle departementsområder, sier Dalen.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

‘Norway has enough old-style universities’

● Gunnar Yttri (pictured), rector of Western Norway University of Applied Sciences (HVL), recently spoke to Forskerforum. Here are some highlights.

‘[The old universities] represent something else, but few at HVL think that this is the path we should be following. Norway has enough old-style universities. We can learn something from them, but there are parts we don’t want.’
‘Students who start with us, leave with an education. The key is to provide greater quality, with a stronger and more research-rich – not research-heavy –

academic environment.’

‘Our great strength is that we have five campuses and unite academic environments that previously worked alone. It provides for a more robust academic environment.’

‘Collaboration makes the academic environments larger, stronger and more dynamic than they are on their own – and that’s the key to maintaining teaching quality despite a major boost in research.’

‘We have to build this university on our own terms.’

PHOTOGRAPH: HVL

Public debate as researcher or private individual?

When Marianne Brattgjerd, at Nord University, wrote a reader’s contribution on gender for the website Forsker-sonen, she says management gave her ‘a clear message that it was unethical to write these articles since this isn’t an area I do research in, and that I wasn’t permitted to use my title and workplace when writing about topics outside my research area.’

Professor Emeritus Ole Gjems-Onstad, at BI, has also found himself in a similar situation. ‘The problem in Norway today is not that employees at

academic institutions say too much, but that they are afraid to speak out because the debate has become so sharp-edged,’ says Gjems-Onstad.

BI Rector Inge Jan Henjesand responds: ‘Academic freedom is practised at all educational institutions, meaning that academics participate in the public debate as individuals. In other words, it is not the institution that speaks out (...). BI does not participate in political debates. Our academic employees do.’

Battle for queer culture funding

● When Arts Council Norway announced 5 million kroner to mark Queer Culture Year, applications flooded in. Of 264 submitted applications, barely 10% received funding, among them museums, libraries, festivals and events set up by queer organisations. ‘The funds are not proportionate to the need,’ says Tonje Kristin Moser.

Moser believes that the largest actors should be able to finance their own Queer Culture Year. She emphasises that the queer struggle was not won thanks to the state, but in opposition to it. She demands that grants go to the grassroots level.

More trust, less control

● The government has promised a trust reform for the public sector with the goal of reducing micromanagement and performance management. Now they have invited parties from working life to a start-up conference, scheduled to take place in mid-January. ‘We will clarify expectations for the process and find out how the parties want us to work with this. And then we will outline our plans,’ says State Secretary in the Ministry of Local Government and Modernisation (KMD), Gunn Karin Gjøl (Labour).

For the government, it is important that the reform occurs from the bottom up.

ARKIVERING

ARKIVERKET FÅR SKRYT

Offentlighetsloven pålegger offentlig sektor å journalføre dokumenter. Likevel har Riksrevisjonen over tid avdekket mangelfull arkivering og feil journalføring i departementer og statlige etater. I den siste rapporten konkluderer de med at gjennomsnittlig journalføringstid i staten har økt, og at intetsigende og like titler gjør det vanskelig å finne dokumenter. Men det står ikke bare dårlig til: Riksrevisjonen skryter av Arkivverkets nye og lett tilgjengelige veiledningsmateriell for arkivering og journalføring i staten.

KORONASTØTTE

35 000 ekstra på konto

■ Før jul kunne de ansatte ved Høyskolen Kristiania glede seg over 35 000 kroner ekstra på kontoen: – På tampen av året har styret besluttet å utbetale en engangssum for to års merarbeid. Styret har vedtatt å utbetale samme beløp uavhengig av stilling, bekrefter administrerende direktør, Solfrid Lind. Selve kompensasjonen var et initiativ fra styret: – Vi bestemte oss for å dra litt på, slik at det kjentes ordentlig, og som en positiv påskjønnelse, sier styreleder Peter Wesenberg.

NESNA

– Ikke et mageplask

■ – Vi skal bygge noe som varer. Det skal ikke være et mageplask, sa rektor ved Nord universitet Hanne Solheim Hansen på et styremøte i desember. I 2019 vedtok styret ved Nord å legge ned studiestedet på Nesna. Men det sa den nye statsråden Ola Borten Moe (Sp) klart nei til. Nå har styret vedtatt veien videre: Etter anmodning fra statsråden skal universitetet tilby nett- og samlingsbasert grunnskole- og barnehagelærerutdanning på Nesna fra høsten 2022. Lærer- og barnehagelærerutdanningene i Mo i Rana legges dermed ned.

NLA HØGSKOLEN

Ikke brudd på akademisk frihet

■ Den kristne, private høyskolen NLA har ikke brutt kravet om å verne akademisk frihet, konkluderte Nokut-styret før jul. Sentralt i debatten er i hvor stor grad de ansatte og forskningen skal være lojal overfor høyskolens verdidokument, der avsnittet om ekteskap er spesielt kontroversielt. – Jeg synes at det er leit at de ikke stiller krav om akademisk frihet, sier Forskerforbundets lokallagsleder, Line Alice Ytrehus. Rektor Sigbjørn Sødal er derimot fornøyd og tror utfallet kan få betydning også for andre kristne høyskoler.

Professor Line Alice Ytrehus har kjempet for å verne om den akademiske friheten ved NLA Høgskolen. Nå har hun sagt opp.

FOTO: PAUL S. AMUNDSEN

OSLOMET

Vedtak om ny campus

■ Siden 2014 har det blitt utredet og diskutert hva som skal skje med Oslomets studiested i Viken når leieavtalen på Kjeller går ut i desember 2024. Nå kan det se ut som det har kommet en løsning: Med seks mot fem stemmer har styret ved Oslomet vedtatt at universitetets nye campus skal plasseres i Lillestrøm. Med argumenter om sentral beliggenhet og gode muligheter for et aktivt studentmiljø fikk studentrepresentantene det som de ville. Ledelsen var derimot skuffet over at det ikke ble deres foretrukne campus på Akershus universitetssykehus i Lørenskog.

VITENSKAP

Når er noe forsket nok på?

■ «Jeg tilhører en særnorsk fagtradisjon (norsk psykomotorisk fysioterapi) som får kritikk for ikke å være forsket nok på, samtidig som det ikke finnes midler til forskning. Når er noe forsket nok på?» undrer en leser i Morgenbladet, i spalten der forskere med ulik fagbakgrunn svarer på samme spørsmål. Samfunnsgeografen sier det kommer an på hvem man spør. Kjemikeren mener at «å skulle si at vi har forsket nok, virker selvslettende». Men religionshistorikeren er konkret: «Når noko er forska på så mykje som Paulus, då er det forska nok på.»

LEDELSE

Rektorskifter

■ Det har vært utskiftninger i sektoren siden sist: 1. februar 2022 tiltrer Christen Krogh i stillingen som rektor ved Oslomet. Han kommer fra stillingen som prorektor ved Høyskolen Kristiania, og har erfaring fra blant annet Forskningsrådet, Sintef og Høgskolen i Oslo og Akershus. Ved Høyskolen Kristiania har de også ansatt ny rektor: Trine J. Meza. Hun har de siste årene vært høyskolens prorektor for forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid og går inn i den nye stillingen 1. august 2022.

Samtlige nordiske land stod bak nominasjonen av klinkbåttradisjonen til Unescos liste over immateriell kulturarv. Her fra Son gjestehavn i Vestby kommune i Viken.

FOTO: HALVARD ALVIK, NTB

VERDENS KULTURARV

KLINKBÅTTRADISJON PÅ UNESCO-LISTE

Den nordiske klinkbåttradisjonen er ført opp på Unescos liste over verdens kulturarv. Teknikken kjennetegnes ved at overlappende planker er satt sammen på en spesiell måte med jern- eller kobbernagler. – Oppføringen er en bekreftelse av tradisjoner som er med på å føre videre kunnskapen i ulike lokalsamfunn og ulike land i Norden, sier Ole Jakob Furset, leder i Seksjon for kulturarv og museum i Kulturrådet, til NTB. Fra før er blant annet Nidarosdomens restaureringsarbeider på Unescos liste over immateriell kulturarv (se side 31).

FOTO: FORSKNINGSRÅDET.NO

FORSKNINGSRÅDET

Kutter i satsing for barn

■ Siden 1990 har Forskningsrådet hatt en forskerkonkurranse for barneskoleelever som kalles Nysgjerriger. I et innlegg i Aftenposten advarer tre forskere og en lærer mot at ordningen står i fare for å forsvinne på grunn av stram økonomi hos Forskningsrådet. «Hvordan kan dette skje når utforskning, kritisk tenkning og nysgjerrighet er mer aktuelt i skolen og samfunnet enn noen gang? Hvordan kan Forskningsrådet våge å kvele en satsing på barns vitenskapelige utvikling?» skriver innleggsforfatterne.

FORSKNINGSRÅDET

Bedt om å ikke opptre politisk

■ Det har stormet rundt Forskningsrådet etter at de lyste ut midler som de ikke hadde dekning for. Det endte i et møte med Kunnskapsdepartementet der de diskuterte mulige løsninger på pengeproblemet. Men der fikk Forskningsrådet også en annen beskjed: «Siden Forskningsrådet er en etat under regjeringen, er det viktig at rådet ikke opptre som en politisk aktør», står det i møte-referatet, som først ble omtalt i Aftenposten. Forskningsrådet ble også bedt om å varsle departementet når de er invitert til Stortinget.

Aldri fri frå faget

Korleis tar vi med oss det vi lærer på jobb inn i resten av livet vårt? Vi har spurt fire forskarar om korleis fagkunnskapen pregar dei.

AV SILJE PILEBERG

– Det var først som student
at eg verkeleg begynte å
ete grønsaker, fortel
Karianne Svendsen.
Foto: Erik Norrud

Kosthalds-kommentatoren

For Karianne Svendsen er det lett å ete sunt.
Men ho har lært at det ikkje er slik for alle.

Allereie i starten av studia i ernæring merka Karianne Svendsen at ho vart påverka.

– Eg innsåg at eg måtte lære meg å like brokkoli og spinat, seier Svendsen, som no er postdoktor ved Kreftregisteret og forskar i ernæring ved Universitetet i Oslo.

I dag er ho bevisst på kva ho et. Ho trenar også. For ho har sett, både i litteraturen og i møte med studiedeltakarar, kva ein sunn livsstil kan bety for helsa.

Stressar ned

Den siste tida har ho også øvd på å vere til stades. Ho er nemleg ein av forskarane i ein studie om stressmestring etter brystkreft.

– Eg burde sikkert ha jobba meir systematisk med det, men eg bruker den same appen som studiedeltakarane bruker, og eg har kjøpt ei bok som eg bruker litt tid på kvar kveld.

Rett som det er ufarleggjør ho stressande situasjonar for seg sjølv, til dømes ved å ikkje tenkje for langt fram.

Litt irriterande

Kanskje er det lettare å ete sunt og øve på stressmestring enn å slutte å fly eller kutte ut rusmiddel. Men også Svendsen kan møte dilemma, som at ho ikkje alltid kan lage alt frå botnen av. Ho veit at mykje ultraprocesert mat ikkje er bra for helsa.

Å vere kosthaldseksperter kan også vere utfordrande i møte med andre. Ho trur at både familie og venner opplevde henne som irriterande under studiet, fordi ho kommenterte det dei åt. Det kan ho framleis gjere innimellom.

– Men dei har også fått litt nyttig informasjon. For eksempel får eg meldingar av vennene mine når barna deira har paprika på leverposteiskiva si, fordi eg har sagt at det er lurt. C-vitaminet i paprikaen aukar jarnopptaket.

Ikkje lett å endre

I doktorgraden sin var ho med på ein studie der apotekkundar rundt om i Noreg fekk målt kolesterolet, blodsukkeret, blodtrykket og vektta. Dei som var i risikograppa for

livsstilssjukdommar, fekk tips om nyttige livsstilsendingar.

Men medan somme la om kosthaldet og livsstilen i positiv retning, gjekk andre motsett veg.

– Dess meir eg har jobba med dette, dess meir har eg skjönt at det ikkje er nok berre å gje kunnskap om kva som er sunt. Andre ting kan vere minst like viktige, som å ha tilgang til råvarer og vite korleis ein lagar sunn mat.

– Dess meir eg har jobba med dette, dess meir har eg skjönt at det ikkje er nok berre å gje kunnskap om kva som er sunt.

KARIANNE SVENDSEN

Kraftkvinna

Berekraftforskar Kristin Linnerud meiner at vår beste moglegheit til å påverke er som gruppe.

Kristin Linnerud har jobba i finansnæringa og gasssektoren og hatt styreverv i kraftselskap og industri. Så vart ho klimaforskar. I dag er ho professor i fornybar energi ved NMBU.

Djupt inni seg brenn ho for rettferd.

– Viss det er eitt ord som speglar berekraft, er det rettferd: rettferd mellom dei som lever i dag, og dei som kjem etter, mellom dei rike i verda og dei fattige, mellom oss menneske og alt anna levande liv. Der har vi nokre svake stemmer.

Nyleg ga ho ut boka Bærekraftig utvikling. En idé om rettferdighet saman med ektemannen Erling Holden.

Eit todelt trugsmål

Linnerud vaks opp med foreldre som tok vare på tinga sine, og som ofte tok henne med ut i naturen. Ho trur at dette har hatt mykje å seie for haldningane hennar. Likevel: Å samarbeide med naturvitarar har fått henne til å innsjå at miljøtrugsmålet er todelt, at både klimaet og naturmangfaldet er truga. Det

påverkar råda ho gjev.

Ho trur også at ho som privatperson kan påverke andre, til dømes gjennom samtalar om korleis ho lever.

– Men eg trur at det er viktig å ikkje moralisere.

Vil ikkje vere presteskap

Ho viser til den franske økonomen Thomas Piketty, som samanliknar venstresida med eit slags nytt presteskap som fortel andre korleis ein bør leve.

– Viss eg som forskar blir del av eit slikt presteskap, får folk piggane ut. Då får vi polarisering og inga framdrift.

Men der er berekraft eit godt omgrep, meiner ho.

– Det får oss til å opne opp: Ja, vi må passe på klimaet, men vi må passe på naturmangfaldet òg. Og alle må ha eit meningsfullt arbeid. Pressar du for hardt på for éi sak, risikerer du å få ei mobilisering av motkrefter. Det har vi sett i vindkraftdebatten.

Kjem til kort

– Tenkjer du på korleis du sjølv kan leve på ein måte som gjer verda meir rettferdig?

– Ja, eg prøver å gjere ein forskjell. Mannen min og eg har éin bil, ein del av ein nøktern tomannsbustad, vi har inga hytte, og vi har kjøpt veldig mange møblar brukt. Samtidig kjem eg til kort fordi eg lever i verdas rikaste land.

Dessutan reiser ho meir i jobben enn dei fleste, og sjølv om ho ikkje har hytte, har ho lyst på det, innrømmer ho.

– Det er eit dilemma for meg. Vi veit at jordas areal med urørt natur er halvert sidan 1980.

Ei sterk kraft

Linnerud meiner at det er vanskeleg å «slutte å vere nordmann». Men ho meiner at vi har ei sterk kraft gjennom gruppene vi er del av: Vi kan påverke politisk både ved val og ved å støtte politiske initiativ, og vi kan melde oss inn i organisasjonar.

Dei store vala er viktige, ifølgje Linnerud: som storleiken på bustaden din eller kvar du bur i forhold til arbeidsplassen.

– Vi kan bruke handlekorga både som individ og gruppe. Lar du vere å kjøpe produkt med mykje plastemballasje og spreier det i flokken din, kan de saman presse næringslivet. Det same kan du gjere om du vel ein kraftleverandør som tar omsyn til natur og lokalsamfunn.

– Eg trur at det er viktig
å ikkje moralisere.

KRISTIN LINNERUD

Festforskaren

Blir det lov å ta seg ein joint i Noreg, kan rusforskar Willy Pedersen bli blant dei første som prøver seg.

Sosiologiprofessor Willy Pedersen hugsar ein hyttetur med skuleklassa til eitt av barna sine. Han var ein av fem vaksne. Etter at ungane hadde lagt seg, trakk ein av dei andre fram tre flasker vin.

– Då spurde eg om det var ein god idé. Vi var langt frå folk, tenk om det vart brann eller eit av barna vart sjukt. Eg visste også at eit av barna hadde ein forelder med alkoholproblem.

Ein av dei andre sa noko slikt som: «Vi veit at du er professor i alkohol, men likevel ...»

– Det var svært følsamt. Eg trur det enda med at vi symbolsk sat og nippa til kvart vårt glas.

– Øydela du stemninga?

– Ja, eg gjorde det.

Eit farleg stoff

Pedersen, som i dag er professor ved Universitetet i Oslo, var i trettiåra då han begynte å forske på rus. Sidan har han medverka til fleire endringar i ruspolitikken. Han er tilhengar av streng alkoholregulering, vinmonopol og høge avgifter.

Tidleg opplevde han at alkoholmisbruk fekk store konsekvensar for folk han kjende godt. Samtidig såg han at forskinga var ein tydig: I kjølvatnet av for mykje alkohol finn ein alle menneskelivets skuggesider: sosiale problem, vald, samlivsbrot, skadar, ulykker, somatiske sjukdommar, psykiske lidningar, sjølv mord.

– Det vart tidleg klart for meg at alkohol er eit veldig farleg stoff.

Kjenner eit ansvar

Han opplevde etter kvart at fuktige lag med venner kunne bli ubehagelege, og han begynte å redusere sitt eige konsum. Nokre gonger prøvde han å snakke med venner om alkoholforbruket deira. Fleire vart irriterte.

– Dei fleste taklar jo bruken på ein ålreit måte. Men i eit selskap med tjue personar vil det ofte vere ein eller to som strevar meir enn vi veit. Dess fuktigare miljø den personen er i, dess meir sannsynleg er det at han eller ho får problem.

– Gjev kunnskapen deg eit ansvar?

– Ja, eg har forska i mange år og synest at eg har ei plikt til å seie noko både offentleg og privat. Difor har eg skrive mykje om alkohol som undervurdert skadefaktor og hatt mange hundre foredrag for fagfolk, i helsesektoren og på skular.

Heller ein joint

Ifølge Pedersen tyder mykje forskning på at cannabis er noko mindre skadeleg enn alkohol. At ein godt vaksen person tar ein joint mild marihuana ein laurdag kveld, er truleg mindre farleg for helsa enn om same personen drikk fire eller fem glas vin.

– Neste gong eg er i New York, kan eg kanskje tenkje meg å prøve ein mild joint. Dei har nettopp legalisert. No kjem nok Tyskland etter.

Kanskje vil han gjere det same i Noreg, om det blir legalisert her òg, fortel han. Dette trur han mange kan bli provoserte av.

– Til dei vil eg seie at vi i femti år har levd under eit regime der vi har blitt einauga opp-tatt av det som tilfeldigvis er definert som illegale stoff. Hadde vi starta på nytt, trur eg mange hadde definert alkohol som illegalt. Heroin og marihuana er to heilt ulike ting, og her treng vi eit meir ope ordskifte.

FOTO: SIJE PILEBERG

– Hadde vi starta på nytt, trur eg mange hadde definert alkohol som illegalt.

WILLY PEDERSEN

Dyrevaktaren

Då ho begynte å forske på dyrs rettar, slutta Ragnhild Sollund å ete kjøt. Men ho kjenner stadig på moralske dilemma.

Eigentleg forska Ragnhild Sollund på menneskerettar og migrasjon. Men då ho skulle halde prøveførelsinga til doktorgraden sin i 2003, bestemte ho seg for å skrive om spesiesisme: diskriminering på grunnlag av art.

Det har ho halde fram med.

– Migrasjon er framleis eit viktig tema. Men det er så mange andre som forskar på det. Eg føler at det er viktigare at eg er der eg er no, seier Sollund.

I fjor gav ho ut boka Bare et dyr? der ho tar føre seg både dyrs evner og forholda dei lever under. Omtrent samtidig vart ho tildelt prisen «Lifetime Achievement Award» frå DCCSJ, ei avdeling i organisasjonen The American Society of Criminology, for arbei-

det sitt med grøn kriminologi. Dette handlar om skadar og lovbrøt mot miljø og klima, der menneske og andre dyr blir ramma. Det omfattar også misbruk av dyr.

Mista lysta på kjøt

– Vi lever i ei naturkrise der vi utryddar artar i ein utruleg fart. Det er viktig å forske på kva som skjer, og korleis vi kan stoppe det, seier ho.

– Eg kjenner på meg
sjølv kor vanskeleg det er
å handle moralsk.

RAGNHILD SOLLUND

Ho meiner at industrielt husdyrhald er ein viktig arena for dyremishandling.

– Systema legg opp til at dyra berre er einingar. Dei får ikkje utøve naturleg åtferd medan dei lever, og i tillegg blir dei drepne prematurt.

I arbeidet med prøveførelinga las ho mange tilsynsrapportar frå norske slakteri. Då slutta ho å ete kjøt.

– Eg kunne jo ikkje halde fram.

Ho er også blitt bevisst på korleis spesiessime går igjen i språket, til dømes skjellsord som «din gris» eller «dum som ei høne». Ho seier sjeldan noko viss ho høyrer det, ønskjer ikkje å øydelegge ei god stemning.

– Men i alt eg skriv, prøver eg ikkje å skrive spesiesistisk. Til dømes kallar eg dyr for «han» eller «ho», ikkje «det».

Ei vanskeleg grense

Ho meiner at bevisstheita til dyr er ein viktig faktor.

– Biologane seier at det er skilnad på bevisstheitsnivået hos ulike dyreartar. Blåskjel er jo eit dyr, men eg et blåskjel, for eg trur ikkje dei er bevisste på same måten som pattedyr, fuglar eller reptil. Men det er så mykje vi ikkje veit.

Og det kjem stadig ny kunnskap, påpeikar ho. Til dømes vart det i Storbritannia nyleg forbode å koke krabbar og humrar levande, fordi dei er bevisste vesen.

Godt med ost

Sollund er ikkje veganar. Ho et blåskjel, skalldyr, fisk og ost. Innimellom.

– Kvifor har du ikkje tatt skrittet fullt ut i eige kosthald?

– Eg synest det er vanskeleg. Det er rett og slett godt med ost ein gong iblant.

Men ho har dårleg samvit, fortel ho.

– Det er ein kognitiv dissonans i mi åtferd òg. Eg kan sikkert skuldast for å vere dobbelt-moralsk. Likevel synest eg at det må vere lov til å skrive og snakke om desse tinga.

Ho er opptatt av å leve rett på fleire område også.

– Men eg kjenner på meg sjølv kor vanskeleg det er å handle moralsk. Samtidig tenkjer eg at viss alle gjer litt, vil det samla utgjere ganske mykje.

Kanskje er det heilt naturleg?

Korleis påverkar kunnskap oss? Ifølgje økofilosof og professor Per Ingvar Haukeland ved Universitetet i Sørøst-Noreg er det eit tydeleg samspel mellom kunnskap og handling. Begge delar formar kvarandre, meiner han.

I studiar av handverkarar har han sett at dei tileignar seg kunnskap gjennom handling. Dei skaper noko, og kunnskapen aukar. Slik er det med forskarar òg, meiner han.

– Forskarar har eigd, erfart og følt kunnskapen på kroppen gjennom handlingar og slik fått eit sterkare band til kunnskapen enn dei som får fruktene av han servert på TV. Då er det naturleg at dei blir meir prega.

Å bli rørt

Nokre gonger ventar vi at vitskapen skal endre åtferda vår, utan at det skjer. Viss ein person held fram med å røyke, trass kunnskap om skadeverknadene, kan det ifølgje sosiopsykologen Leon Festinger oppstå kognitiv dissonans: ein ubehageleg tilstand der det vert avstand mellom det vi veit og det vi gjer. Denne strevar vi gjerne etter å redusere, til dømes ved å bagatellisere risikoen.

Haukeland trur dessutan at kunnskap kan opplevast fjern frå dei levde liva våre fordi han ikkje rører ved oss. For forskarar som er merksame på den handlingsborne

Per Ingvar Haukeland

Jan-Ole Hesselberg

kunnskapen i sine felt, er det annleis, meiner han.

– Det same gjeld om ein blir kjend med kunnskapen gjennom ei forteljing. Forteljingar kan røre ved menneske. Det er eit tett band mellom den som fortel, og den som blir fortald. Det å lytte og lese er handlingar som formar kunnskap, som igjen kan skape endra handlingar.

Kunnskap og emosjonar

Også Jan-Ole Hesselberg, psykolog og programsjef i Stiftelsen Dam, trur at ein som forskar på eit felt, blir meir bevisst på dette i åtferda si.

– Det ville ikkje overraske meg. Kunnskap byggjer motivasjon. Men åtferdsendring krev også at vi blir emosjonelt aktiverte. Dess meir involvert du blir, både i form av rasjonelle argument og emosjonell aktivering, dess meir sannsynleg er det større sannsyn er det for at du endrar åtferd, seier han.

Men åtferda vår blir også påverka av ytre faktorar, legg han til, som kva dei rundt oss gjer, og kor godt tilrettelagt samfunnet er for åtferdsendring.

VERDEN

MER TILLIT TIL VITENSKAP

At flere forskere har vært synlige i media på grunn av pandemien, kan ha bidratt til at tilliten til forskning har økt, skriver Science Business. Tilliten er aller høyest i Vest-Europa, Nord-Amerika og Australia / New Zealand, der over halvparten sier at de stoler mye på forskning. Økningen er størst i Øst-Asia (fra 31 til 47 prosent) og i Latin-Amerika (fra 26 til 40 prosent). Men i Russland, Sentral-Asia og Afrika sør for Sahara har det blitt færre som sier at de har høy tillit. Rundt 113 000 voksne i 113 land har deltatt i undersøkelsen, som er utført av Wellcome Trust.

DEN SENTRALAFRIKANSKE REPUBLIKK

Alle må studere russisk

■ Spansk har vært obligatorisk for alle universitetsstudenter, men de siste årene har landet samarbeidet stadig tettere med Russland, både økonomisk og militært. Derfor har presidenten bestemt at fra høsten 2022 er det russisk som blir obligatorisk gjennom hele studieløpet, skriver Moscow Times. Ifølge avisen har Russland jobbet for å revitalisere gamle samarbeid fra Sovjet-tiden og lage nye allianser med land i Afrika for å stå sterkere i konfrontasjoner mot Vesten.

FOTO: ELENA MOZHILOVUNPLASH

RUSSLAND

Protest mot fengsling av rektor

■ Sergej Zuev, rektor ved et av de få selvstendige universitetene i Russland, Moskvas høyere skole for sosial og økonomisk vitenskap, eller Shaninka, er fengslet for å ha underslått et beløp tilsvarende 2,5 millioner kroner. The Economist mener i en lederartikkel at saken er fabrikkert, og Times Higher Education skriver at mange tolker tiltalen som en advarsel til akademikere og akademiske institusjoner om at de må være lojale overfor myndighetene. Nå har 650 akademikere, inkludert fire nobelvinnere, bedt om at han løslates, fordi 67-åringens helse er truet. Han skal blant annet ha fått slag under et 36 timer langt avhør.

De 650 brevskriverne framhever Sergej Zuevs (avbildet) upåklagelige rykte og mener behandlingen i fengsel kan sammenlignes med tortur.

FOTO: SHANINKA MSSES

CANADA

Vil avsløre falske identiteter

■ I fjor høst ble det avslørt at en professor som hevdet å tilhøre tre urfolksgrupper, ikke hadde bevis for dette. Hun har dermed blitt fjernet som leder for urfolksavdelingen i Canadas institutt for helseforskning. Det har vært flere slike saker med falske identiteter i kunst og akademia. Nå har universitetet i Saskatchewan, der professoren jobber, laget en avtale om at de vil sjekke med urfolksorganisasjonene og deres register før de tildeler posisjoner som er tiltenkt medlemmer av Canadas urbefolkning, skriver CBS News.

SVERIGE

Over halvparten blir værende

■ Fire av ti som tar doktorgrad i Sverige, kommer fra andre land. For første gang siden 1990-årene blir over halvparten av dem værende i minst tre år etterpå. Nesten alle har jobb, og en av tre jobber ved universitet og høyskoler, skriver Universitetskanslersämbetet. Endringen tilskrives flere utlyste forskerstillinger og en lovendring i 2014 som skulle gjøre det lettere å bli værende. Men nå har loven blitt endret igjen, og det kreves en fast eller en langvarig midlertidig ansettelse for å få opphold.

Doblet forskningsinvestering

■ Fra 2015 til 2018 har Filippinene fått tre ganger så mange som jobber med forskning og utvikling, skriver Manila Times. Om lag halvparten av de 75 000 som jobber med forskning og utvikling, jobber i høyere utdanning. Samlet sett er også halvparten forskere, mens de øvrige er teknikere eller har andre støttestillinger. I den samme perioden er også pengene som brukes på forskning, doblet og utgjorde 0,32 prosent av nasjonalproduktet. Mesteparten av investeringene kommer fra privateid industri.

FOTO: FRA MALALA'S INSTAGRAM-KONTO

STORBRITANNIA

MALALA UTEKSAMINERT FRA OXFORD

Den 24 år gamle menneskerettsaktivisten Malala Yousafzai, som fikk fredsprisen da hun var 17 år, har fullført studiene sine i filosofi, politikk og økonomi ved Oxford University. Hun var ferdig med graden i fjor, men på grunn av pandemien ble seremonien utsatt, skriver Sky News. Yousafzai kjemper for jenters rett til utdanning. I hjemlandet Afghanistan tok Taliban over makten i august, og da skolene åpnet i september, var det kun for gutter, slik at jentene igjen har mistet tilgang til høyere utdanning.

BANGLADESH

20 dømt til døden for studentdrap

■ I 2019 skrev den 21 år gamle studenten Abrar Fahad et Facebook-innlegg der han rettet sterk kritikk mot statsministeren for å ha signert en avtale med India om vannforsyning. Noen timer etter han publiserte innlegget, ble han funnet drept. 25 medstudenter og medlemmer av studentpartiet til Bangladesh' styrende parti hadde ifølge retten banket ham opp og mishandlet ham i seks timer. Nå er 20 av dem dømt til døden og fem andre til livstid i fengsel. Dommen blir trolig anket, skriver NTB.

FINLAND

Rektor måtte gå på dagen

■ Rektor Moira von Wright ved Åbo Akademi ble sagt opp med umiddelbar virkning på et styremøte i november. Det pekes ikke på en utløsende hendelse, men misnøye i styret med hvordan von Wright ledet universitetet og kommuniserte med organisasjonen. Det er svært sjelden kost at rektorer sies opp. Endringer i rektorenes rolle og tilsetningsform gjør at en ekspert på forvaltningsrett mener at universitetsrektorer sitter like «løst» som administrerende direktører i næringslivet.

TAIWAN

Overtar etter Konfutseninstituttene

■ Siden universiteter i USA ikke kan få støtte fra forsvarsdepartementet og samtidig ha et Konfutseninstitut som underviser i kinesisk språk og kultur, har minst 89 slike institutter blitt stengt, skriver University World News. I høst besluttet Harvard å flytte sommerskolen sin i kinesisk fra Beijing til Taiwan, og etter det har 21 andre universiteter laget samarbeidsavtaler med universiteter i Taiwan om undervisning i mandarin. Taiwan finansierer 36 lærere som skal undervise ved universiteter i USA.

Møt en av filosofene som prøver å få bukt med tenkefagets tankefeil om kjønn.

Filosofi og fordom

Filosof **KJERSTI FJØRTOFT**

i samtale med Bår Stenvik | Foto: David Buendia Gonzalez

De siste par årene har mannsdominansen i filosofifaget blitt tema for flere debatter, blant annet etter at NTNU i 2019 besatte ti utlyste ex.phil.-stillinger kun med menn, og ex.phil.-læreboka *Tanke og handling – filosofi, vitenskap og samfunn* valgte å inkludere mindre enn ti prosent kvinnelige filosofer.

En av dem som jobber aktivt med slike utfordringer, er Kjersti Fjørtoft¹, som i fjor mottok likestillingsprisen fra UiT Norges arktiske universitet. Hun leder forskningsgruppen FemPhil, og er blant annet i gang med et prosjekt med støtte fra Norsk forskningsråd for å hankses med implisitt bias² og strukturelle forhold som skaper ubalanse mellom kjønnene.

– På vei hit fortalte jeg en venninne av meg at jeg skulle intervjuer en filosofiprofessor om kjønnsbalanse i faget. Hun spurte: «Ja, hva tror du han sier om det?» Og jeg svarte: «Jeg vet ikke hva HUN vil si.»

– Haha, er det sant?

– Hun kjempeflau, og skammet seg over at hun, som attpå til selv er feminist og universitetsutdannet, tok det for gitt at en filosofiprofessor var mann. På samme måte som jeg selv blir flau om jeg kommer i skade for å si at en dame er «flink», og noen påpeker at det er et kjønnbegrep. Når vanlige folk som hun og jeg skammer oss over våre ubevisste fordommer, eller «implisitt bias», som dere kaller det, har det kanskje skjedd noe i samfunnet?

– Skamfølelsen kan være produktiv, den trenger vi for å korrigere oss. Jeg blir alltid overrasket når jeg leser intervjuer med folk som sier de at de «ikke angrer på noe i livet». Når dette er sagt, kan skam også være en effekt av forventninger og normer som det ikke finnes rasjonelle eller legitime grunner til å etterleve. Slik kan skam også være undertrykkende. Men det å tro at en filosof er en mann er kanskje ikke grunn til skam i sterk forstand. Det er mer flaut.

– Skamfølelsen kan være produktiv, den trenger vi for å korrigere oss.

¹ I tillegg til å være professor ved UiT og lede FemPhil-gruppen er Fjørtoft blant annet tidligere redaktør av Norsk Filosofisk Tidsskrift og leder i Etnisk råd for forsvarssektoren, og har bidratt til en rekke bøker.

² «Implisitt bias» er de fordommene vi har som vi ikke selv er klar over. Undersøkelser har for eksempel vist at mange som er overbeviste feminister, likevel kan la seg styre av automatiske forventninger til kvinner og menn. Og at fargede kan ha fordommer mot fargede, selv om de i sitt daglige virke kjemper mot de samme fordommene.

– Hender det at du blir flau selv?

– Ja, ofte. Jeg har merket noen ganger i undervisningssammenheng at jeg tar en del ting for gitt. Hvis jeg for eksempel sier «... sånn som i jula», og så ser jeg utover studentene som kommer fra hele verden, noen kledd i hijab. Og så tenker jeg «Ok – det er ikke alle som feirer jul her, kanskje».

– Har du blitt mer oppmerksom på det med åra, når du bruker referanser som ekskluderer noen?

– Ja, studentgruppen er blitt mer mangfoldig, og studentene er blitt flinkere til å ta det opp. Da blir jeg mer oppmerksom på at en del referanser er knyttet til bestemte forståelsesformer, og til akademiske middelklasseverdier. Men jeg tror ikke vi skal gå så langt som de gjør i USA, med «trigger warnings»³. Jeg tror mer på at det går an å si «Sorry, jeg skulle tenkt på det».

– Når man for eksempel kommer i skade for å nevne tema som kan være traumatiske for noen?

– Ja. Men for meg tror jeg de flau øyeblikkene kommer mest når jeg oppdager at jeg har tatt noe for gitt, og ikke vært sensitiv nok for hvor forskjellige folk er. Nå underviser jeg i filosofi og kjønn, og oppdaget akkurat at mye av litteraturen vi har lagt opp, er en type feministisk litteratur som er bygget på dualistisk kjønnsforståelse. Da lovte jeg studentene å forbedre meg. Det er lett å ta utgangspunkt i det jeg selv lærte som student. Den gangen snakket vi om «kvinneperspektiv». Det ville man ikke sagt i dag, nå snakker man om flere kjønn.

– Var det vanskelig å komme innfor i filosofifaget da du var ung kvinne?

– Jeg følte meg aldri ekskludert selv, men etter hvert ble jeg oppmerksom på fraværet av kvinner på pensum. Da vi begynte å ta opp kjønnsperspektivet, ble vi møtt med argumenter om at kjønn ikke utgjør noen forskjell: «Filosofien handler om abstrakte begrep, og perspektivet spiller ingen rolle.»

– Det er vanskelig å forestille seg at noen ville sagt det i dag? At begrepene er kjønnsnøytrale?

– For noen år siden var det noen som ville ha mer postkoloniale perspektiver, og da var det også filosofer som sa at «det gjelder ikke for oss». Og selv om det er mer bevissthet om å få inn glemt og marginaliserte stemmer, er det fort gjort å legge opp ting som ligger innenfor den tradisjonen jeg selv er kjent med. Jeg har undervist med overvekt av hvite menn på pensumlista i et fag om multikulturalisme. Da så jeg på pensumlista mi og tenkte at «her har jeg ikke gjort lekse mi godt nok».

– Det høres ut som sånn «epistemisk dyd», som du har skrevet om? En slags mental sjekkliste der man kontrollerer seg selv opp mot idealene?

³ Å advare innledningsvis i en tekst eller et foredrag om at noe av innholdet kan vekke traumatiske følelser for dem som selv har opplevd for eksempel diskriminering eller overgrep.

■ – De sosiale forventningene gir ofte menn større handlingsrom enn kvinner. Når menn er egenrådige, blir det fort tolket som at de er «modige» eller «originale», mens en dame som utøver samme atferd, blir tolket som «vanskelig» eller «vrien», sier Kjersti Fjørtoft.

– Begrepet kommer fra Miranda Fricker. Jeg mener at det er viktig at vi går de rundene med oss selv og avdekker biaser eller fordommer som vi har, og utvider vårt eget perspektiv.

– **Så en slags bevisstgjøringsprosess, litt som de frivillige testene dere tenker å gjøre tilgjengelig for de ansatte, som skal fortelle brukeren om hen har ubevisste fordommer?**

– Ja, slike tester har fått kritikk, men de kan være bra for å bli oppmerksom på biaser vi ikke selv er klar over. Samtidig tror jeg ikke det er nok, for ansvaret kan ikke bare ligge på individnivå. Det må institusjonelle løsninger til, som tvinger oss til å gjøre det.

– **Kan du gi eksempler på institusjonelle grep?**

– På den kongelige vitenskapelige høyskolen i Stockholm har de jobbet for å få bedre kjønnsbalanse ved å følge ansettelsesprosessene tett. De har hatt en likestillingsvakt som har vært med og observert i intervjuprosessene, for å gjøre intervjuerne oppmerksom på at den måten de stiller spørsmål på, kan ha en diskriminerende effekt. I tillegg tror jeg vi må ha klare retningslinjer.

– **Som hva?**

– Den amerikanske filosofen Jennifer Saul har ledet et stort prosjekt der hun byr på konkrete råd for å bedre kjønnsbalansen: Hvis du har en konferanse, prøver du å ha en balanse i hvem som skal være invitert, og hvem som skal holde hovedinnlegget. Og at det er viktig med kvinnelige veiledere og forbilder i pensum. Det er en kjensgjerning at det er færre kvinner i filosofihistorien enn menn. Der får du ikke en balanse uansett. Men når det gjelder moderne samtidig litteratur, er det mulig.

– **Så det er en form for kvotering, altså?**

– Jeg vil bruke ordet «balansering». Så fremt du med kvotering mener at man tar noen som kanskje ikke er like bra – at du velger de nest beste tekstene eller kandidatene. Men hva som er en god eller dårlig tekst, er også et komplisert spørsmål. Det kan være at noen tekster er gode, men de følger ikke den samme oppskriften som andre.

– **Så at det finnes en «mannlig» måte å skrive på, som oppfattes som mest akademisk, uten at den egentlig representerer bedre tenking?**

– Jeg tenker ikke bare på kjønn, men også at den vestlige, angloamerikanske tradisjonen automatisk betraktes som den mest vitenskapelige. Samtidig skal vi være forsiktige med å tolke urett inn i absolutt alt. Universitetet er et meritokratisk system. Det er kompetanse som teller, og det kan vi ikke komme bort fra. Det er viktig å få flinke folk, og det er ikke sikkert at hver gang man forbigår en dame eller det er for få damer på pensum, er det uttrykk for sexistiske holdninger.

– **Min egen identitetsgruppe, «hvit middelaldrende mann», har nå fått sine egne skjellsord som «boomer», og våre meninger kan diskrediteres fordi de kommer fra «hvite menn som pusher femti?»**

Er det som har skjedd, at vi brått har blitt synlige som gruppe og må forholde oss til vår egen identitetsbagasje, mer som andre grupper alltid har gjort?

– Ja, det handler om å bli oppmerksom på hvilken makt som ligger i å tilhøre den kategorien, som å bære en uniform eller en legefrakk. Det handler ikke om at du automatisk er et dårlig menneske fordi du er en hvit, middelaldrende mann. Man må være forsiktig med å gå i den fella, og det blir feil om du skal legge urimelige bånd på deg selv fordi du har den identiteten. Men vi er alle sammen

– Vi skal være forsiktige med å tolke urett inn i absolutt alt.

bedre mennesker om vi reflekterer over den typen muligheter og begrensninger som ligger i de ulike identitetene som vi har med oss.

– **Jeg leste nylig en artikkel om begrepet «not like the other girls» i ungdomslitteratur. Den typiske heltinnen i slike fortellinger er ikke opptatt av romantikk eller klær eller skjønnhet, og foretrekker å lese bøker. Artikkelforfatteren mente at et slikt hvit middelklasse-feministisk ideal ekskluderer kvinner fra latinokulturer og svarte kulturer som er mer opptatt av skjønnhet og sminke. Hvem skal få definere hva som er diskriminerende i slike tilfeller?**

– Feminismen er med rette blitt kritisert for å i altfor stor grad bygge på hvite middelklasse-feministiske idealer. Dette eksemplet kan handle om interseksjonalitet⁴, det vil si når sosiale kategorier gjensidig påvirker hverandre. Kjønn, rase, etnisitet og klasse virker inn og gir doble effekter. Feministiske middelklasseverdier kan dermed bidra til å forsterke gruppebaserte fordommer som bygger på etnisitet eller klasse.

– **Men minner det litt om kvinnes historiske plass i filosofien: at de er blitt ekskludert fra filosofi, fordi interessen deres for følelser og sosiale spørsmål er blitt sett på som lite verd? Og for å få innpass skal man da ta over de tankeformene som har status, eller heve statusen til de interessene som tilhører din gruppe?**

– Det er den klassiske diskusjonen – om hvorvidt man skal anerkjenne følelser som kilde til moralske vurderinger, for eksempel.

⁴ Begrep som betegner når et individ innehar flere identiteter som er knyttet til diskriminering, og brukes for eksempel for å beskrive hvordan svarte kvinner ikke bare diskrimineres på grunn av rase eller kjønn, men av begge, og hvordan diskrimineringen de opplever, dermed tar andre former enn diskriminering av hvite kvinner.

■ – Periodevis i karrieren har jeg vært helt alene som kvinne på Filosofisk institutt, men nå er vi faktisk fire kvinnelige professorer her, sier Kjersti Fjørtoft (i midten). Her sammen med stipendiatene Sara Toffanin, Maria Danielsen og Kaja Jenssen Rathe og førsteamanuensis Melina Duarte.

Jeg tror ikke at du er enten styrt av fornuft og upartisk, eller styrt av følelser og partisk. Man trenger begge deler. Det går en diskusjon om hvorvidt tradisjonelle liberale verdier og ideer om universalitet er kjønnset. Det kan det godt være at de er, men det kan jo være mulig å ta dem tilbake og bruke dem for å inkludere flere kvinner. For jeg tror det er farlig å slutte å snakke om rettigheter og universelle verdier, som respekt, menneskeverd og likeverd. Jeg tror ikke at en sånn kroppslig eller emosjonell dimensjon kan overta. Jeg tror at hvis vi skal prøve å oppheve de strukturene som skaper ulikhet, så trenger vi også de mer abstrakte og objektive målestokkene.

– Men, mer på det sosiale planet, er det vel sånn at damer som kommer inn i en mannsdominert kultur, om det er i rocke-, skate- eller spillmiljø, kan bli fristet til å distansere seg fra det feminine og oppføre seg mer maskulint for å få mer status. Er det det samme innen filosofi?

– Det stemmer nok, ut fra mine egne subjektive erfaringer. Det har nok vært litt prestisje i å jobbe med de harde tingene: analytisk filosofi, politisk teori eller metaetikk. Å jobbe med feministisk filosofi, derimot, har aldri vært et smart karrieretrekk. Det er på vei til å bli annerledes, for nå er ikke feministisk filosofi noe bare jenter leser. På masterkurset jeg underviser i om kjønn nå, er det 50/50.

– Hva har skjedd?

– Jeg tror det har mer med en politisk bevegelse i hele samfunnet å gjøre. Før kunne du studere et samfunn uten å tematisere kjønn. Nå ville det være veldig rart. Vi filosofer jobber med begreper som rettferdighet, demokrati og autonomi, og de av oss som jobber med politisk filosofi, jobber med spørsmål som «hva er likhet?» Det ville være snodig å ikke skjelle til de ulikhetene vi faktisk vet eksisterer.

– Jeg så noen poengtere at tekstene til kvinnelige filosofer kan være mer fruktbar intellektuell mark å utforske, fordi alle lesningene ikke allerede er uttværet og ferdiganalysert?

– Jeg jobber lite filosofihistorisk selv. Men vi har flere her som har gjort godt arbeid med å skrive om «glemte kvinner». Jeg tror vi vil se mer arbeid med å finne dem frem og se om de tilfører noe nytt. Selv synes jeg det ofte er givende å lese kvinnelige samtidsfilosofer fordi de tar opp eksempler og problemstillinger som jeg kan kjenne meg mer igjen i. Kvinner som Nancy Fraser, Martha Nussbaum, Elizabeth Anderson og Seyla Benhabib – ikke fordi alt de skriver, handler om kjønn, men fordi nyansene blir annerledes.

– Hvilke eksempler bruker de som menn ikke ville brukt?

– Om jeg skulle uttalt meg skråsikkert om dette, ville jeg trengt å gjøre en ordentlig undersøkelse, men jeg synes ofte de forankrer tankene i eksempler fra privatsfæren og dagliglivet. Eller ting som skjer ute i verden, som en rettssak eller en dom. Ikke så mye tankeeksperiment.

– Så et typisk mannlig eksempel er «trolley-scenariet»⁵ der du må velge om du skal la én eller flere dø?

– Ja, som er veldig dramatisk, og en situasjon du uhyre sjelden vil havne i. Mens Iris Marion Young bruker eksempel fra stønadsordninger til enslige forsørgere – reelle problemstillinger som påvirker livet til vanlige folk. Det er noe som skjer oftere enn at man skal velge mellom å ta livet av tre personer eller en hjernekirurg. Jeg liker å lese filosofi som sier noe om den verdenen vi lever i. ●

⁵ Kjent tankeeksperiment fra etikken der folk må svare på hvordan de ville velge å styre en løpsk togvogn som kan penses inn mot ulike spor, der ulike typer og mengder folk ligger bundet til skinnene.

Kunsten å prioritere

Korleis kan legevakta best hjelpe pasientar og avlaste resten av helsevesenet?
Vivian Midtbø forskar på nøkkelrolla til dei som tek telefonen på legevakta.

TEKST: KJERSTIN GJENGEDAL | FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

– Fleire tilsette ved Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin jobbar også i legevakt. Det gjev oss nærleik til praksisfeltet, seier Vivian Midtbø, som sjølv har sjukepleiarerfaring.

FORSKAR:

forskar **VIVIAN MIDTBØ** ved Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin / NORCE

PROSJEKT:

pasientprioritering og medisinsk rådgjeving i legevaktsentral, i normale tider og under ein pandemi

METODE:

kvantitativ analyse av registerdata frå legevakt-sentralar som deltek i Vaktårnprosjektet

UUNNVERLEG VERKTØY:

idémyldring med kollegaer, og Excel

Då vi møter Vivian Midtbø, sjukepleiarutdanna forskar ved Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin (NKLM), er koronasmittetala stigande (igjen), alle snakkar om omikron, og ingen har klart for seg kor mange munnbind, konsertavlysingar og heimekontordagar dei neste vekene vil by på.

Pandemien er, i tillegg til å vere ei praktisk utfordring på arbeidsplassen, også eit forskningstema ved NKLM. Landets legevaktsentralar utgjør førstelina i pandemiforsvaret, og no skal dei undersøke korleis dei har takla den oppgåva.

Kven ringer?

– Legevaktsentralane er ofte det første kontaktpunktet folk har med legevakta, så dei er ein svært viktig instans i den medisinske nødmeldetetenesta, spesielt dersom vi satsar skikkeleg på dei, seier Midtbø.

Men akkurat kor viktige dei er, har vi inntil nyleg visst lite om. Det har mangla informasjon om kven som ringer til legevaktsentralane, kvifor dei ringer, og kva oppfølging dei får. Dette er tema for Midtbøs doktorgradsprosjekt.

– Det er viktig å kunne vise fram funksjonen deira med talmateriale. Først då kan vi vite om legevaktsentralane har ressursane dei treng, og om personalet har rett kompetanse.

Når du ringer det nasjonale legevaktnummeret 116 117, kjem du til legevaktsentralen. Det er nesten 100 av dei, og ofte ligg dei i sjølve legevaktlokalet. Andre stader samarbeider fleire legevaktdistrikt om ein legevaktsentral.

– Mange stader har du ikkje ei stor legevakt, kanskje skjer legevaktarbeidet frå eit fastlegekontor. Då kan du ikkje møte opp utanfor arbeidstid, du må ringe først, forklarar Midtbø.

– Det har vore ei rivande utvikling dei siste 15 åra. Tidlegare hadde ein ikkje legevaktsentralar, det var kanskje kommunelegen du kom til når du ringte etter legehjelp utanom arbeidstid. Det er blitt mykje meir profesjonalisert.

Dirigerer trafikken

I doktorgradsprosjektet kartlegg ho korleis folks kontakt med legevaktsentralane går føre seg, og kva slags medisinsk hjelp dei får. Datamaterialet består av registreringar frå sju utvalde legevaktsentralar som deltek i eit løpande datainnsamlingsprosjekt kalla Vaktårnet, i regi av NKLM. I utgangspunktet såg ho på kontaktar med desse sentralane i normale tider. Men då covid-19 kom til landet, kasta Vaktårn-sentralane seg rundt og byrja registrere kontaktar som handla om dette. Ein analyse av korleis kontaktmønsteret endra seg under pandemien, vil no utgiere den siste av tre delstudiar i Midtbøs doktorgrad.

Den som tek telefonen i legevaktsentralen, er oftast ein sjukepleiar. Oppgåva deira er å «triagere» pasientane, det vil seie sortere dei etter kor mykje det hastar, og kva type hjelp dei treng.

– Operatøren skal fordele pasientane til eitt av tre nivå: Raudt, som er dei som treng akutt hjelp. Gult, som vil seie at det hastar og at pasienten må kome til legevakta med ein gong. Eller grønt, som betyr at pasienten truleg kan vente nokre timar. Sjukepleiaren kan også gje medisinske råd over telefonen, seier Midtbø.

Ofte er telefonrådgjeving nok, og pasienten treng ikkje konsultere lege, eller kan vente til dei får time hjå fastlegen. Men fram til no har det altså vore lite kunnskap om kva

funksjon operatørane ved legevaktsentralane eigentleg fyller i primærhelsetenesta.

Mange treng ikkje legehjelp

I den første delen av prosjektet gjekk Midtbø gjennom dataa som var samla inn ved Vaktårn-sentralane gjennom eitt år (2014) og analyserte dei. Sentralane samlar inn informasjon om kven som ringer, hastegrad, kva tid på døgn kontakten skjer, og kva oppfølging dei får.

Sentralane registrerte 282 innringingar per 1000 innbyggjarar dette året (kvar oppringing blir talt, også når same person ringer fleire gonger på kort tid). 23 prosent av telefonane vart berre handterte av sjukepleiaren som tok telefonen. Nesten 60 prosent vart undersøkte av lege, 10 prosent fekk legekonsultasjon per telefon, og dei siste fem prosentane var anten akutttilfelle som trong ambulanse, eller andre typar oppfølging.

Det var den yngste aldersgruppa som fekk høgast andel telefonråd – 32 prosent av kontaktane. Dei vanlegaste plagene som sjukepleiaren handterte, var feber, magesmerter, hoste, øyreverk og generelle symptom.

– Det var godt å endeleg få tal på noko alle som arbeider i legevakt, har hatt ei kjensle av, seier Midtbø.

Andelen som får sjukepleiarråd, går ned med aukande alder. Det er ein peikepinn på at telefontriageringa skjer på ein trygg måte, meiner Midtbø.

– Det var godt å endeleg få tal på noko alle som arbeider i legevakt, har hatt ei kjensle av.

VIVIAN MIDTBØ

– Dei eldste pasientane har ofte fleire lidingar, og dei kan kome til uttrykk på utypiske måtar. Pasientane kan ha infeksjonar utan feber, hjarteinfarkt utan brystmerter. Og det er mange fleire ulike grunnar til at dei ringer. At kontakten då ikkje blir avslutta med sjukepleiarråd, men med andre typar oppfølging, tenkjer eg er fint og trygt.

Datamaterialet viser også at fleire innringarar får sjukepleiarråd om natta enn om dagen, utan at ein veit sikkert kvifor.

– Men det kan vere fleire forklaringar, som at andre typar oppfølging er vanskelegare om natta, eller at folk er redde for å vekke legen, seier Midtbø.

Vil helst ha telefonar

Det er eit mål at flest mogleg skal kontakte legevakta på telefon framfor å møte opp personleg. I ein annan delstudie har Midtbø studert kva som skal til for å oppnå dette.

– Om ein ringer eller møter, har mellom anna med kultur og tradisjon å gjere. Spesielt i storbyane er det mange som møter opp direkte. Det medfører ofte uoversiktlege situasjonar, for dei som bemannar telefonen, skal også følgje utviklinga til pasientane på venterommet, og ofte hjelpe legen med pasientoppgåver i tillegg. Det er sjølv sagt heller ikkje bra for pasientane å måtte sitje lenge på venterommet i lag med andre sjuke.

Ein veit også at når nokon først har møtt opp personleg på legevakta, er det mykje større sannsyn for at vedkomande får ein legkonsultasjon, sjølv om det eigentleg ikkje er nødvendig.

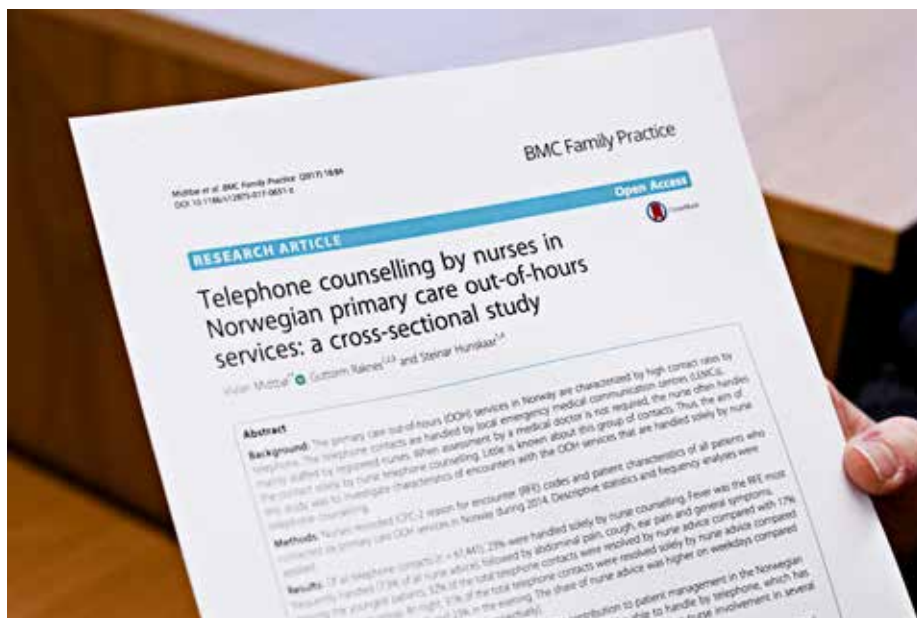
– Ved legevakta i Tromsø skjedde om lag 80 prosent av kontaktane ved direkte oppmøte. Det var slik tradisjonen var. Dette ville dei endre på, og eg har undersøkt korleis dei fekk det til, seier Midtbø.

Det synt seg at oppmøtekulturen let seg endre med overraskande enkle middel.

Legevakta som folkeopplysjar

– Dei sette inn annonsar i lokalavisa. Og dei passa på å seie til kvar pasient at neste gong er det fint om du ringer først. Eg tenkte at dette kan då ikkje vere alt, dei må ha gjort noko meir, men nei. Det var nok.

At folk møter opp personleg ved legevakter og akuttmottak, skapar utfordrande situasjonar mange stader, ikkje berre ved norske legevakter. Kan ein få fleire pasientar over på

↑ Vivian Midtbø har kartlagt kontaktmønsteret ved utvalde legevaktsentralar. No skal ho finne ut korleis det har endra seg med koronaen.

→ Legevakta spelar mange roller. Under pandemien ringer mange hit for å spørje om retningslinjer, fortel Vivian Midtbø.

↘ I Bergen er det vanleg å møte opp personleg på legevakta. Det er eit mål at flest mogleg i staden skal ringe legevaktsentralen først.

telefontriagering, vil det i mange tilfelle gjere jobben enklare.

– Så det som vart gjort i Tromsø, kan ha stor overføringsverdi.

I det heile er det mykje å vinne på folkeopplysing via legevaktene, trur ho. Det gjeld alt frå informasjon om kva tid og korleis ein bør ta kontakt, til å roe ned redde førstegongsforeldre som treng jamlege forsikringar om at barnets symptom er normale.

– Legevakta er ein «følar» mot samfunnet, for det er dit folk ringer straks noko skjer. Det såg vi då pandemien kom: Så snart retningslinjer vart endra, ringde folk til legevaktsentralane for å få informasjon, seier Midtbø.

Stor variasjon under pandemien

I løpet av første veka med nedstenging fekk NKLM på plass eit «koronaoppslag» i lege-

vaktindeksen, som er eit oppslagsverk sjukepleiarane nyttar til å kartlegge pasientens symptomobilete og vurdere hastegrad. Samstundes byrja Vaktårn-sentralane å registrere kontaktar som galdt korona, og no skal Midtbø i gong med å analysere dette materialet for å sjå korleis pandemien påverka aktiviteten i legevaktsentralane.

– Det vi veit allereie no, er at det påverka dei veldig ulikt. Nokre kommunar har lete legevakta handtere all koronatesting, til dømes. Andre har organisert eigne koronatelefonar og testsenter, og på den måten skjerma legevakta si, seier ho.

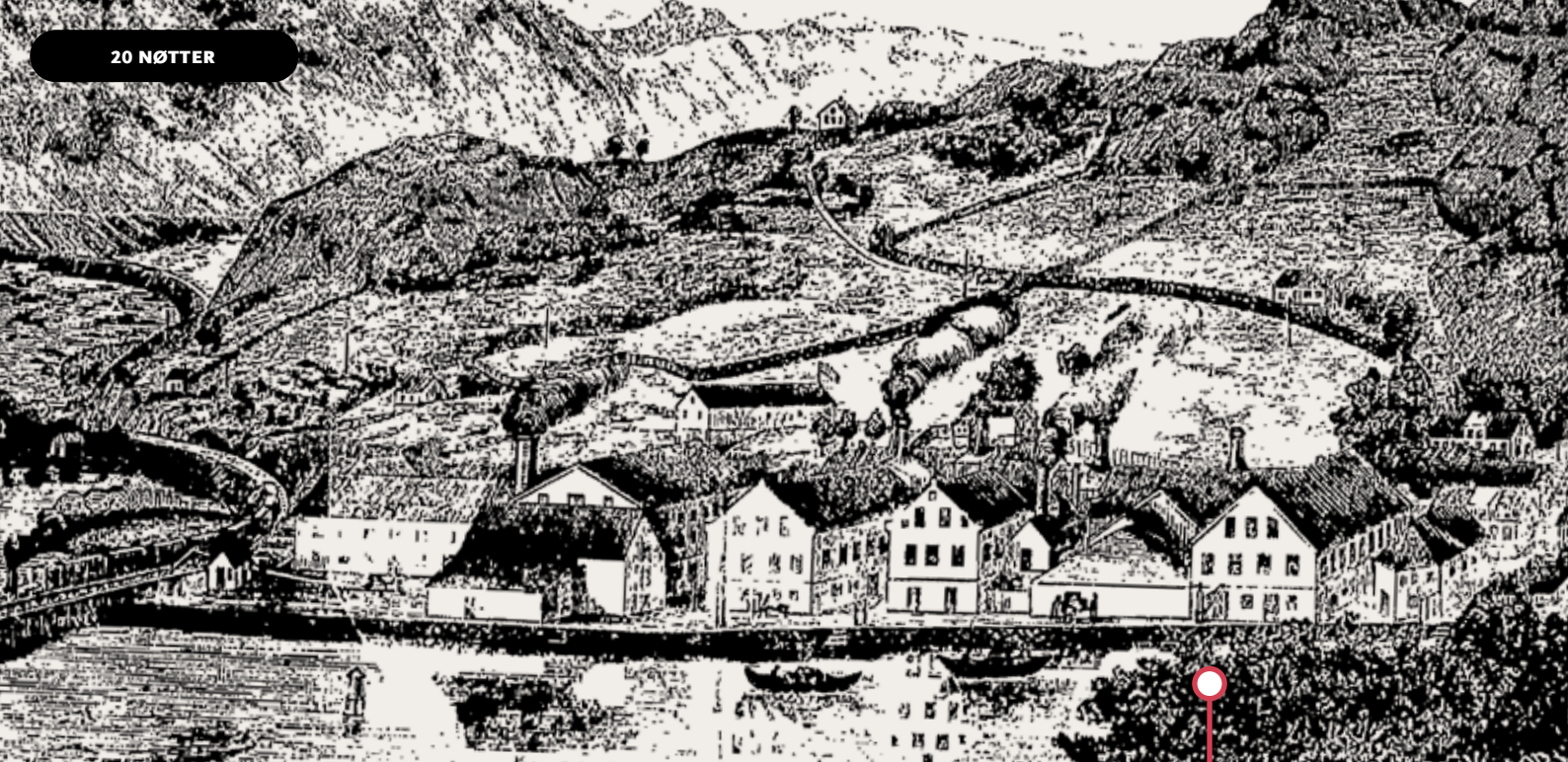
Denne delstudien inngår i eit større prosjekt der NKLM, Universitetet i Bergen, Folkehelseinstituttet og Tromsø legevaktsamarbeider om å kartlegge bruken av primærhelsetenestene under pandemien.

– Vi veit at det varierte veldig kor førebudde kommunane var, til dømes om dei hadde ein pandemiplan eller ikkje. Vi veit også at færre kontakta legevakta under pandemien, nokre legevakter fortel at dei har hatt det uvanleg roleg. Og andelen kontaktar på raudt nivå har vore lågare. Det er jo også skummelt. Truleg har nokre pasientar som burde ha kontakta legevakta, ikkje gjort det, kva no grunnen kan vere. Det bør vere mykje å lære av denne hendinga, seier Midtbø. ●

– Legevakta er ein «følar» mot samfunnet, for det er dit folk ringer straks noko skjer.

VIVIAN MIDTBØ

VAKSINAR

- a) Kva for vaksine vart utvikla av Jonas Salk og teken i bruk i 1955?

FOTO: WELLCOME IMAGES, CC BY 4.0

- b) Kva er SYSVAK?
- c) Kva for dyr er ordet vaksine avleidd av?
- d) Alle norske barn får tilbod om MMR-vaksine. Kva for tre sjukdommar blir omfatta av denne vaksinen?
- e) Kor ligg vaksinefabrikken Norvax, som det nyleg vart kjent at Forskingsrådet likevel ikkje vil støtte økonomisk?

UTDANNING OG KARAKTER

- a) Kva «kallenamn» hadde den tredje dårlegaste karakteren på skalaen som i si tid gjekk frå «ikke tilfredsstillende» til «særdeles tilfredsstillende»?
- b) Kva er det nye karakterkravet i matte og norsk for dei som vil ta lærarutdanning og har minst 40 skulepoeng, ifølgje den nye regjeringa?
- c) Kor ligg den nedleggingstruga Nordland kunst- og filmhøgskole, som kanskje skal inn under vengane til UiT Noregs arktiske universitet?
- d) Kva er den høgaste fullførte utdanninga til kunnskapsminister Tonje Brenna?

FOTO: LNU FOTO, CC BY 2.0

- e) Kva for NRK-program omtalte nyleg utdanninga i Nesna på ein måte som førte til ein mindre klagestorm til Kringkastingsrådet?

1 TIL 6

- a) Kva for band gav ut songen «One» på albumet *Achtung Baby* frå 1991?
- b) Kva for to vitamin løyser seg i vatn?
- c) Kven er partane i det såkalla trepartssamarbeidet?
- d) Kva for fire land er med i alliansen som gjerne vil bli kjend som «The Quad», og som mange ser som eit forsøk på å demme opp for kinesisk dominans både økonomisk og militært?

- e) Kva heitte bandet som Michael Jackson vart med i då han var fem år gammal?
- f) Kva for amerikansk region består av dei seks delstatane Connecticut, Rhode Island, Maine, Vermont, Massachusetts og New Hampshire?

NORSKE BYAR

- a) Kva heiter administrasjonssenteret i Nordkapp kommune som fekk bystatus i 1996 – året før kommunelova sette krav om eit innbyggartal på minst 5000 for å kunne kalle seg by?

b) I kva for by låg «Fajansen», som var landets største steintøyprodusent og blant anna laga klinkekuler kjende som mabliss?

- c) Kor kan ein finne ananasbrus frå Oskar Sylte og eit byvåpen som viser ein kval og ei sildetønne?
- d) Kor kjem forfattarane Ingvar Ambjørnsen og Anne Holt frå?
- e) Kva for statleg tilsyn har adresse i Førde og ein sjef som heiter Hamar?

VAKSINAR

- a) Poliovaksine
- b) Noregs nasjonale vaksinereregister
- c) Ku (*vaccu*)
- d) Meslingar, kusma og raude hundar
- e) I Sandefjord

UTDANNING OG KARAKTER

- a) Nogen
- b) 3
- c) I Kabelvåg
- d) Vidaregåande skule
- e) Nytt på Nytt

1 TIL 6

- a) U2
- b) B og C
- c) Arbeidstakar- og arbeidsgivarorganisasjonar og staten
- d) USA, Australia, India og Japan
- e) The Jackson 5
- f) New England

NORSKE BYAR

- a) Honningsvåg
- b) Eggersund
- c) I Molde
- d) Larvik
- e) Lotteri- og stiftelsesstilsynet (berre Lotteritilsynet er òg godkjent)

Høyt og lavt i Nidarosdomen

– Jeg har jobbet her i over 15 år, men jeg blir fortsatt grepet av en nærmest andektig følelse når jeg går inn i Nidarosdomen, sier Kjersti Kristoffersen.

– Hva gjør Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider?

– Jobben vår er å restaurere, forske på og formidle om Nidarosdomen. Her er for eksempel en publikumsavdeling, som jobber med formidling. Jeg jobber på et kompetansesenter for verneverdige bygninger i stein. Der jobber også en stor gruppe håndverkere, som bruker de samme teknikkene som i middelalderen.

– Akkurat hva arbeider du med?

– Jeg jobber med steinhuggermerkene i Nidarosdomen. Det er et veldig smalt tema, men du skal få et lynkurs: I middelalderen merket steinhuggerne steinene sine. Ut fra kildene vi har, så tror vi at det var fordi de skulle få riktig lønn ettersom de jobbet på akkord. Det finnes mange tusen av disse merkene, og det er en veldig viktig kilde til kunnskap om hvordan Nidarosdomen ble bygd.

– Hva gjør du med steinhuggermerkene?

– Akkurat nå ferdigstiller jeg en database med 2500 merker, som jeg har holdt på med i mange år. Det er kjempe spennende, vi har aldri hatt en database for Nidarosdomen før. Med et enkelt tastetrykk kan man finne ut hvor mange steinhuggere som har jobbet på akkurat det vinduet der.

– Jeg leste at Norge har Nordens eneste bygghytte, nemlig dere. Hva er en bygghytte?

– Ja, og bygghytta har Unesco-status! Det er et miljø av håndverkere i fagene som trengs for å bygge en katedral: steinhuggere, smeder, tømrere, glassmakere og gipsmakere. Håndverkerne jobber på samme måte som de gjorde i middelalderen. Unntaket er gipsmakerne, som først kom med i forbindelse med restaureringen i 1869, da de skulle ta gipskopier av skulpturer som skulles hugges ut på nytt.

– Hvordan er det egentlig å ha en såpass spektakulær bygning som Nidarosdomen som arbeidsplass?

– Jeg har jobbet her i over 15 år, men jeg blir fortsatt grepet av en nærmest andektig følelse når jeg går inn i kirka.

– Jeg er noe så sjeldent som en arkeolog med liftsertifikat, sier Kjersti Kristoffersen.
Foto: Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider

KJERSTI KRISTOFFERSEN

Medlem i Forskerforbundet ved Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider

STILLING: rådgiver ved Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider

UTDANNING: hovedfag i arkeologi fra UiT – Norges arktiske universitet

KARRIEREMÅL: Hovedmålet var å jobbe med bygningsarkeologi, som jeg har gjort hele veien. Delmålet er å forske og formidle om Nidarosdomen.

Noen ganger når jeg jobber etter klokka halv tre, så kan det hende jeg er helt alene der. Det er vanskelig å sette ord på det, men det er en veldig spesiell følelse.

– Vi har også noen faste spørsmål.

Hvordan vil du karakterisere kontoret ditt?

– Kontoret ligger i en bygning noen hundre meter fra katedralen. Det er nok litt for mange ting på litt for liten plass. Jeg har blant annet en del arbeidsklær liggende. Det kan ofte være kaldt i Nidarosdomen.

– Når tenker du best?

– Når jeg går mellom kontoret og Nidarosdomen. I perioder går jeg mye fram og tilbake. Noen ganger tar jeg også en ekstra runde rundt kirka. Jeg tenker bedre når jeg går og ser, enn når jeg sitter rastløs på kontoret.

– Hva ville du gjort hvis du var statsråd?

– Jeg ville gjort noe med faget mitt: bygningsarkeologi. Det er ikke et etablert universitetsfag, med systematisk opplæring eller forskning. Det er noe som foregår i forvaltningen, men også der skjer det kun i liten grad. Det gjør at vi mister kunnskap om bygningene, som kan fortelle noe om samfunnet i middelalderen.

– Hva er den viktigste boka i ditt akademiske liv?

– Doktorgraden til den svenske bygningsarkeologen Gunhild Eriksdotter. Den er viktig fordi bygningsarkeologi som sagt knapt har vært et universitetsfag i Norge. Vi har mistet den faglige utviklingen som andre fag har. Denne boka har utviklet egne metoder og teorier som kompenserer for det.

– Hvis du skulle jobbet ved en annen institusjon, hvor som helst i verden, hvor ville det vært?

– Kanskje ved en av de store katedralene i Europa. Det foregår mye spennende i York. Universitetet tilbyr utdanning innen bygningsarkeologi, og det er tett samarbeid mellom katedralen og universitetet.

AV LINA CHRISTENSEN

Anmeldernes favorittbøker fra 2021

Dette er årets beste sakprosa- og fagbøker, ifølge Forskerforums kritikere.

AV LINA CHRISTENSEN

IDA JAHR:

Etter folkemordet 1945—

Ingjerd Veiden Brakstad
Samlaget

Boken ser på den norske kollektive fortellingen om hva andre verdenskrig var, og hvem nordmenn er, med et helt annet blikk. Vi får innblikk i hvordan det var for norske jøder å vende tilbake til Norge etter krigen. I arbeidet med å bygge opp landet og en norsk identitet, var det ikke plass til de norske jødernes opplevelse. Byråkratiet var ikke rustet for å hjelpe dem. Andre verdenskrig er et dreiepunkt i den norske historien om hvem vi er, men på en ryddig og nyttig måte får boken oss til å tenke gjennom dette på en annen måte.

ANDREAS NILSEN ERVIK:

Bare et dyr?

Ragnhild Aslaug Sollund
Solum Bokvennen

Boken viser hvordan vi mennesker som regel behandler dyr med et menneskelig formål: kjæledyr, jakt, dyrehold i landbruket eller eksperimenter gjort på dyr i forskning. Kriminologen fremviser den hverdagslige brutaliteten utøvet mot dyr. Boken er velskrevet, med en god del språklig overskudd. Pels omtales for eksempel som «blodig forfengelighet». Men i all elendigheten, som Sollund framstiller, så er det også gode og nære møter med dyr som får frem dyr som individer med egenart.

TELLEF RAABE:

Religion i medienes grep

Knut Lundby
Universitetsforlaget

Dette er en fremragende bok som fortjener et bredt og allment publikum. I tillegg til å gi et overblikk over religionens posisjon i Norge, er det en god innføring i medie- og samfunnsutvikling siden 1970. Bokens overbevisende hovedargument er at mediene har spilt en viktig rolle for sekulariseringen av Norge. Lundby skriver også skarpt om hvordan mediene har spilt opp konfliktlinjer innad i Kirken, og overfor muslimske minoriteter. Religion i medienes grep er et av årets faglitterære høydepunkter!

KJETIL VIKENE:

Arbeiderklassen

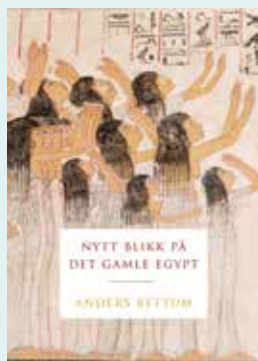
Jørn Ljunggren og
Marianne Nordli Hansen
Cappelen Damm Akademisk

En oppsiktsvekkende god katalog over nyere forskning som er gjort på arbeidsklassen i Norge. «Ta med hjem»-beskjeden er kanskje at arbeidsklassen ikke slipper til i mediene, og når de slippes til, fremstilles som litt dumme. Men boken er mer enn dette; den er full av statistikk om lønn, kjønn, yrker og etnisitet på den ene siden, og gir finmaskede portretter av miljøer som oftest blir framstilt negativt på den andre. Kanskje den mest samfunnsrelevante boken i år. Passer fint til dem som er misfornøyde med både forrige og nåværende regjering.

Nytt blikk på det gamle Egypt

Anders Bettum
Pax

Denne boken demonstrerer med makt hvorfor ørsmå og spesialiserte forskningsmiljøer innen humaniora- og historiefagene må beskyttes i Norge. Dette er kanskje den *minst* samfunnsnyttige boken jeg har lest i år, og den har ingen direkte tilknytning til det norske samfunnet i dag, bortsett fra at den tydelig demonstrerer hvordan vi fremdeles lever i mytene fra det gamle Egypt. Den er svært velskrevet, og passer til den som blir glad av kunnskap.

SIRI LINDSTAD:

Antikken på trikken

Knut Saanum
Vigmostad Bjørke

Alle har jo lest om Sokrates, Platon og Aristoteles før, men det er noe med å lese en bok av noen som virkelig kan dem. Forfatteren går rett til kjernen: Mye av teorien er skrelet vekk, men han skjønner hva som er verdt å ta med videre her i livet. Boken klarer å vise hvordan antikkens tenkere er relevante også i dag. Med hverdagslige bilder, enten det er fra Netflix eller sosiale medier, forklarer forfatteren filosofien, uten at det blir krampaktig. På bare 175 sider får han sagt mye, i en bok man absolutt kan sitte på trikken og lese.

2070

Bjørn Samset
Cappelen Damm

Bjørn Samset viser hvor komplekst klimaet er, men på en måte som gjør at jeg blir takknemlig for at vi har klimaforskere som holder på med dette. Han forklarer hva som er problemene, og hva vi må gjøre for å løse dem. Som klimaforsker kan han alle klimaskeptikernes argumenter, men han tar dem på alvor. Med stor tro på menneskene, og hva vi kan få til, tegner Samset opp en fremtid som jeg har lyst til å være del av. Hvert kapittel har flotte, science fiction-aktige tegninger av Arild Midthun, som bokstavelig talt setter farger på boken.

AASNE JORDHEIM:

Ulykkelige Arabia

Cecilie Hellestveit
Spartacus

Vi hører lite om Jemen i nyhetene. Vi vet at det herjer borgerkrig der og at det er fattigdom og nød, men ellers vet vi svært lite. Nå har Cecilie Hellestveit skrevet en fremragende bok om landet, der hun viser hvor sentralt det likevel er. Krigen i Jemen og forekomsten av olje brukes av maktpersoner særlig i det øvrige Arabia for å posisjonere seg. Det er en røverhistorie, sier Hellestveit, som skriver lett og svært kunnskapsrikt om dette tettpakkede og langt fra oppløftende dramaet.

Lukten av skrivemaskin

Øyvind Pålshaugen
Scandinavian Academic Press

Dag Solstad har fylt 80 år og har sagt at det ikke kommer noen flere bøker fra hans hånd. Nå står bøkene der i en endelig rekke, i et samlet forfatterskap, og hva betyr det, spør Øyvind Pålshaugen i denne lille boken. Han har skrevet fem fine essays som alle prøver å si noe om hva det er Solstad har prøvd å fortelle oss. Jeg vil fremheve det personlige språket i disse essayene. Essayene prøver å åpne Solstads kunst for oss, og gjennom det blir de innimellom til kunst selv.

Spennende midt i det tørre

En effektiv og grundig gjennomgang av ny modell for det norske tros- og livssynsfeltet.

STURLA J. STÅLSETT
Det livssyns åpne samfunn
 Cappelen Damm Akademisk, 2021
 180 sider
 Veil. pris: kr 349

Det livssyns åpne samfunn startet som en visjon og endte opp som en modell. Det er en ny modell, kan Sturla J. Stålsett fortelle, «for relasjonen mellom myndighetsutøvelse og tros- og livssynspraksis i det norske samfunnet». Staten spiller jo en rolle med hensyn til hvordan religion skal komme til uttrykk i samfunnet. At den skal det, faller innunder menneskerettighetene. Stålsett, professor ved MF vitenskapelig høyskole, ledet det regjeringsoppnevnte utvalget som fant på og lanserte begrepet om det livssyns åpne samfunnet (2010–2013). Det kom til verden i en NOU-rapport med samme navn som den boka han har skrevet nå. I 2021 fikk Norge en ny trossamfunnslov. Den kan ses på som «en milepæl i nyere norsk tros- og livssynspolitik», forklarer Stålsett, og den er ment nettopp å fremme «det livssyns åpne». Men klarer den å gjøre det, inneholder den klare og tydelige nok retningslinjer til å være virksom i praksis? Så bør i hvert fall modellen presenteres ordentlig, og det er derfor vi får denne boka.

Stålsett er effektiv i sin formidling. Til tross for at vi har å gjøre med et felt som er svært bevegelig og med aldri helt klare definisjoner (for eksempel: hva er religion?), er måten han går frem på, overbevisende. Han presenterer en rekke spørsmål, viser frem aktuelle debatter, konflikter, problemstillinger, og så rydder han seg vei gjennom dette. Han redegjør også kort for teorier og begreper, kommer med korte drøftelser underveis. Slik får han både ryddet og beholdt det bevegelige. Gjennom noen av spørsmålene han stiller, ser vi at han fortsatt er med i debatten. Hans posisjon er jo å være både innenfor, som forfatter av NOU-rapporten, og utenfor, siden han ikke har vært med på utformingen av loven.

Til tross for bokas saklighet og likheten med nettopp en rapport går det an å lese den som en spenningshistorie. Joda, det går an. I hvert fall et stykke uti; for når posisjonene er blitt presentert og trådene samlet, blir det faktisk litt spennende. Det er fordi Stålsett har beredt grunnen godt; de klare linjene han har brukt de første kapitlene på å

tegne opp, kan nå drøftes i lys av hverandre. Spørsmålet dreier seg om hvor god modellen er, eller hvor virksom loven kan være. Her er det to hovedretninger som står mot hverandre: den liberale med vekt på individ og rettigheter, og den kommunitaristiske, som er verdi- og fellesskapsorientert. Hvordan befatter den livssyns åpne modellen seg med et slikt konfliktpotensial? Hva gjør den bedre enn andre modeller? Og selvsagt, hvor er det den kommer til kort?

Boka er altså en redegjørelse, derfor hele tiden saklig. Så når den ikke er det, som vi finner tre tilfeller av, blir det veldig synlig. Sylvi Listhaug blir karakterisert som lys og myndig, tidligere biskop Finn Wagle holder «flammende forsvar for kulturarven» og historieprofessor Terje Tvedt «raljerer». Fordi Stålsett ikke klarer å dy seg? Slik viser han i hvert fall at det alltid er verdier i sving, noe Stålsett selv understreker i boka. Modellen om det livssyns åpne går ut fra at sekularisme, som av andre kan anses som nøytralt, også er verdibestemt. Det finnes ikke noe nøytralt å se ting ut fra. Det er vel også derfor det er mulig for en rapportlignende bok å bli litt spennende.

AV AASNE JORDHEIM

Kunnskapsrikt og hardpakket

Bok om Latin-Amerika er lettest og up to date, men det blir mye fakta å fordøye.

BENEDICTE BULL
Latin-Amerika i dag.
Nye interesser og gamle bånd til USA, Kina, Russland, Midtøsten og Europa
 Cappelen Damm Akademisk, 2021
 173 sider
 Veil. pris: kr 329

Det går over stokk og stein i denne boka om Latin-Amerika. Og slik må det kanskje være. Regionen er stor, den består av mange forskjellige land, og gitt historien, den geografiske plasseringen og den rike forekomsten av råvarer: Her har vi grobunn for et mangfold av kryssende interesser og perspektiver. Kanskje er Latin-Amerika falt litt ut av synsvinkelen til de fleste av oss, men ifølge forfatteren Benedicte Bull, som er professor i statsvitenskap ved Senter for utvikling og miljø ved Universitetet i Oslo, befinner Latin-Amerika seg midt oppe i den omveltningen som foregår på det storpolitiske området. En verdensorden som har vært dominert av et sterkt USA, preges nå av

«Forsøkene på å være systematisk og analytisk fører delvis til rot, men det rare er at det går det an å like.»

mer omskiftelige maktrelasjoner. Og dessuten: «Latin-Amerikas rolle blir garantert større i årene som kommer, når en overgang til fornybarsamfunnet vil øke etterspørselen etter Latin-Amerikas naturressurser.»

At Benedicte Bull har peiling, er soleklart, men hvordan man skal gå frem for å skape et oversiktlig bilde av noe som spriker i mange ulike retninger, er jo en utfordring for de fleste. Her begynner det ganske kaotisk. Bull forsøker å presentere alle trådene, men er redd for å komme med for entydige beskrivelser, så rett etter at vi blir servert én påstand, kommer nyanseringer. Forsøkene på å være systematisk og analytisk fører delvis til rot, men det rare er at det går det an å like. Kanskje det gjenspeiler noe? Kan alt ordnes, kan man jo spørre.

Også det at hun blander personlige erfaringer inn, bidrar til rot, for går det an å skulle si noe om storpolitikk og så ha seg selv som en inngang? Neppe, men innsmettene bryter opp de store linjene vi hele tiden blir presentert for, de viser at en global verdensorden alltid handler om folk. De bidrar også til å gjøre teksten litt sjarmerende. For ellers er det ikke mange hvileskjær å finne. Når vi kommer i gang med de forskjellige temaene, blir det ryddigere, men det er hardpakket. Vi blir presentert for det historiske og nåværende forholdet som Latin-Amerika har til USA, Kina, Russland, Midtøsten og Europa, inklusive Norge. I mange av disse gjennomgangene vil det helt sikkert være mye som er kjent for «en som er interessert i hvordan global politikk er i endring og som også har en generell interesse for Latin-Amerika, uten å ha noen ekspertkunnskap på feltet».

Forholdet til Kina skiller seg ut. Det har en mye kortere, og nyere, historie, og det er ikke så mange aktører involvert her. Når forholdet i det store og hele består av kun to viljer, for latinamerikanerne å komme seg ut av fattigdom og for kineserne å få tilgang til råvarer, bidrar alt dette til at fremstillingen blir klarere. Ja, her kan vi snakke om et godt driv. Men at det er oppløftende å lese om dette, er en annen sak. Gjennom hele boka får vi korte replikker eller tilstandsrapporter om hvordan mange av samarbeidene fører til overgrep mot naturen og/eller byr på manglende respekt for enkeltindividet. *Latin-Amerika i dag* er slett ingen lystig bok.

Boka kan nesten betraktes som et oppslagsverk. Med alle de ulike perspektivene og all kunnskapen får vi et bredt bilde av historien og situasjonen i dag. Derfor leses den nok best i korte drag.

AV AASNE JORDHEIM

Et idéhistorisk appendiks

Noe gammelt, noe nytt og noe unødvendig i en intellektuell
selvbiografi som fokuserer på andres tenkning.

Det er lett å la seg imponere av denne boken, som med selvsikkerhet legger ut på en ferd gjennom 99 ofte vidt forskjellige «idéhistoriske» portretter av tenkere eller samfunnsdebattanter som har oppdratt forfatterens egen tenkning: hans dannelsesagenter. Rune Slagstad har vært professor innen flere fag, med hovedvekt på ulike samfunns- og historiefag. Boken reflekterer et bredt interessefelt ved at portrettene sveiper over personer innen en rekke samfunnsfelt, fra teologi og filosofi, til politikk og idrett.

Kapitlene følger samme form. En tittel som er forfatterens kortfattede karakteristikk over personen som omtales, med en påfølgende kort tekst som kombinerer en skarp og spesifikk gjengivelse av personens tanker – noen ganger knyttet til et tidsaktuelt tema i samtiden teksten er skrevet i, andre ganger nærmest historisk-biografisk. Noen korte eksempler, som også viser bredden i tilfanget: Teksten om Ivar B. Neumann er gitt tittelen «Foucault på norsk» (karakteristikk), handler om norske maktutredninger (tema), dernest om Neumanns alternative og Foucault-inspirerte maktutredning (spesifikt). Teksten om Egil «Drillo» Olsen er gitt tittelen «Fotballprofessoren», handler om vitenskapelig reformisme, dernest om Olsens kvantitative holdning til fotball-analyse. Leni Riefenstahl blir «Nazi-esteten», og teksten om henne omhandler bruk av kulturelle arketyper som propaganda i Hitlers tjeneste – og knyttes til Norge gjennom en skildring av hennes besøk i Oslo like før krigsutbruddet.

«Men ingen av disse kritikkene er til hinder for lystelig lesning: Slagstads språkføring er forståelig og tidvis underholdende.»

Tekstene i boken er kronologisk gjengitt fra når de er publisert (hovedsakelig som avissinnlegg) eller, når de ikke har vært trykket før, skrevet. Kapitlene om Olsen og Riefen-

RUNE SLAGSTAD
Mine dannelsesagenter.
En politisk idéhistorie
Dreyers Forlag, 2021
576 sider
Veil. pris: kr 399

stahl følger derfor hverandre i boken, og det kronologiske prinsipp gjør at tekstene fremstår som tilfeldig ordnet. Ingen stor innven- ding kanskje, men siden forfatteren selv i en kort introduksjon til boken deler boken opp i noen sentrale tematikker, kunne kanskje også denne boken vært redigert tilsvarende.

Jeg kan legge til et par punkter til en mer overordnet kritikk. For det første at jeg er usikker på hvorvidt undertittelen «politisk idéhistorie» er dekkende for boken som helhet. I så fall må det være i betydningen «alt er politikk». Slagstad foregriper denne innvending og skriver i sin innledning at «enhver politisk handling er bærer av mer eller mindre prinsipielle idéer og verdier, likesom enhver teori og ethvert begrep i denne kontekst er en politisk handling». Jeg er likevel usikker på hvorvidt for eksem-

pel den spennende teksten om Munchs Nietzsche-portretter passer i denne kurven.

For det andre skriver forfatteren i sin introduksjon at «Planen er at boken skal følges opp med en mer systematisk studie av samme tidsperiode: *Sosialdemokratiets vekst – og fall?* (2022)». Dette gjør at den herværende boken delvis antar karakter av et tekstkompendium eller appendiks til den varslede boken. Tidsperioden det refereres – «fem tiår fra 1970 til i dag» – refererer for- resten til perioden da tekstene er skrevet, og ikke personene som omtales (jf. Riefenstahl) – og den politiske idéhistorien er utvilsomt Slagstads *egen*. For det tredje foregir boken å være skrevet «for en ikke-faglig offentlig- het». Den forutsetter likevel svært ofte en ganske inngående kjennskap til både sak og person hvis man skal ha utbytte av noen av tekstene. I noen tilfeller fremstår tekstene derfor som innforståtte. I andre tilfeller kan kanskje også testene karakteriseres som litt unødvendige, eller i hvert fall litt for leksikalske, som tekstene om Ernst Block og Jürgen Habermas.

Men ingen av disse kritikkene er til hin- der for lystelig lesning: Slagstads språkfø- ring er forståelig og tidvis underholdende. Dermed kan kritikken like godt snus på hodet: Hvis ambisjonen er å skrive en intel- lektuell selvbiografi som skal gi oss et lite innblikk i hvilke tanker som har formet for- fatterens egen tenkning, er den vellykket. For oss andre, den «ikke-faglige offentlig- heten», kan en rent instrumentell vurdering av boken derfor se omtrent slik ut: For den jevne Forskerforum-leser med interesse for norsk samfunnshistorie vil en tredjedel av kapitlene gi svært interessante blikk på ens eksisterende interesser, den neste tredjede- len være opplysende om tenkere man har mindre kjennskap til, og den siste tredje- delen være fin å ha i hyllen i fall man skulle trenge den senere.

AV KJETIL VIKENE

Tips for å bli en inkluderende underviser

Med små grep kan undervisere tilrettelegge for studenter med funksjonsnedsettelser, skriver Rannveig Svendby.

Hvordan erfarer fagansatte i den norske universitets- og høyskolesektoren å undervise studenter med funksjonsnedsettelser? Hvordan går de frem for å møte denne studentgruppens tilretteleggingsbehov i undervisningen? Og hva trenger fagansatte for å gjøre undervisning tilgjengelig for et større studentmangfold? Disse spørsmålene ble utforsket i den kvalitative intervjustudien «Inkluderende undervisning i høyere utdanning» ved Oslomet (2021).

Studiedeltagerne syntes det var utfordrende å undervise studenter med funksjonsnedsettelser. Dette kom særlig av mangelfull opplæring. Det førte til at de hadde relativt lite kunnskap om tilrettelegging, inkluderingsstrategier, arbeidsstedets ressurser og eget inkluderingsansvar.

Samtidig opplevde de tidvis stor mestring når det gjaldt egen inkluderingsevne. Studiedeltagernes bevissthet om studentgruppens mangfold og behov – og både vilje og evne til å tilrettelegge – vokste frem over tid gjennom interaksjoner med studentene de underviste, kollegaer og andre i omgivelsene.

Tilfeldig opplæring

Fagansatte ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge gjennomfører et obligatorisk pedagogikkurs på 200 timer, men det finnes ingen enhetlig kursplan. Institusjonene står i dag fritt til å velge bort sentrale temaer som mangfold og inkludering. Følgelig har noen institusjoner blitt gode på å lære sine fagansatte mangfoldsbewissthet og inkluderende strategier, mens det er fraværende andre steder. Konsekvensen av at fagansatte får tilfeldig opplæring i disse temaene, er at studentene får et tilfeldig tilretteleggingstilbud.

Det er viktig at institusjonene tar ansvar og sørger for adekvat opplæring i inkluderende undervisning. Det er særlig prekärt

i lys av at mangfoldet aldri har vært større i søkermassen til høyere utdanning. Ifølge universitets- og høyskoleloven har alle studenter rett til et tilgjengelig læringsmiljø. Men hvis ikke institusjonene tar dette på alvor og lærer sine ansatte det de trenger for å imøtekomme kravet – hvem skal da gjøre det?

Etterlyser verktøy

I praksis blir det ofte opp til hver enkelt underviser om og hvordan de tilrettelegger. Faktum er at mange undervisere fortsatt mangler både bevissthet om studentmangfoldet og kompetanse til å møte det på hensiktsmessige måter i læringssituasjoner. Underviserne som deltok i studien, syntes selv at dette var problematisk. I likhet med tidligere forskning ble det også i denne studien etterlyst opplæring og pedagogiske verktøy som gjør undervisere bedre rustet til å ivareta studentene i all deres variasjon.

I løpet av intervjuene beskrev studiedeltagerne konkrete inkluderingsverktøy som de har tilegnet seg over tid og brukt med suksess. Mange av verktøyene demonstrerer god tilrettelegging i møte med spesifikke utfordringer samtidig som de øker formidlingskvaliteten generelt, og kan brukes av alle. Under kommer et utvalg av disse – og en oppfordring om å ta strategiene inn i egen undervisning.

«Det er en vanlig formidlingstabbe å snakke med skjermen eller tavla.»

Bruk tekst i digital undervisning

I perioden med koronapandemi har det vært en økning i digital undervisning. Denne undervisningsformen har sine utfordringer for alle studenter, men berører særlig studenter som er avhengige av et godt lydmiljø.

Dårlige lydforbindelser, bakgrunnsstøy og uoversiktighet – for eksempel ved at flere snakker samtidig – kan gjøre at læringsutbyttet blir dårligere enn ellers. Digitale løsninger begrenser også studentenes muligheter til å hjelpe hverandre i sanntid, for eksempel ved å spørre sidepersonen hva underviseren sa dersom det er noe man ikke får med seg. Derfor er det ekstra viktig

at undervisere er bevisste på å bruke gode undervisningsstrategier.

God formidling på digitale plattformer innebærer å snakke tydelig, snakke inn i skjermen, og å strukturere samtalene slik at én snakker om gangen. Det gir særlig stort utbytte å benytte teksting. Husk å skrive ned alle beskjeder og offentliggjør dem i plenum på plattformen i tillegg til å gi dem muntlig. Da får også studenter med hørselstap med seg alle beskjeder.

Bruk foiler flere kan lese

Visste du at opptil 8 prosent menn og 0,3 prosent kvinner er fargesvake? Det er stor risiko for at det sitter en eller flere fargesvake i publikum når du underviser. Derfor er det lurt å lage foiler som tar hensyn til dette.

Det du må huske, er at det trengs mer enn farge for å vise et resultat, for eksempel i en graf. Ved å bruke ledetekst, sterke kontraster eller skraveringer i stedet for kun farge, så blir det tydelig også for fargesvake hva grafen viser. Dette er en justering du gjør én gang

AV
RANNVEIG SVENDBY,
ph.d. i medisinsk
antropologi,
postdoktor ved
Oslomet

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

– når du utformer undervisningsmaterialet ditt – men som gir utbytte hver gang du bruker foilene. Husk at samme tilrettelegging trengs ved bruk av farget kritt i tavleundervisning.

Hvis du øker skiften til størrelse 24 i tillegg, så får flere med seg det som står der. Ta en titt på uu.difi.no for flere tips om universelt design i utforming av IKT.

Fortell hva du gjør

Små justeringer fra underviseren gjør det lettere å følge med for personer som har synstap. Fortell hva du tegner og skriver på tavla mens du gjør det, og hvor ting er plassert i forhold til hverandre, for eksempel: «Nå tegner jeg en boks, og inni boksen skriver jeg tallet 15.» Det er også nyttig om du forteller hvor du er, som: «Nå går jeg tre foiler tilbake.»

For mange er det til hjelp å få foilene i forkant slik at de kan legge dem inn i spesialprogrammer. Hvis det står noe på en foil, så er det fint om du sier teksten høyt og tydelig. Da slipper studenten å lese teksten og å høre på foreleseren samtidig. Husk også å skrive pensumreferanser og annet på foilene når det er relevant. Det er nyttig for studenter med synstap – og alle andre.

Snakk mot publikum

Det er en vanlig formidlingstabbe å snakke med skjermen eller tavla. Vær bevisst på å snakke mot publikum i stedet. Det er en god formidlingsteknikk fordi det blir lettere å høre hva du sier. I tillegg kan studenter med hørselstap lese på leppene dine slik at det blir lettere for dem å få med seg hva du sier. Bruk teksting hvis du viser filmsnutter i undervisningen – da får alle med seg innholdet.

Bruk mikrofon, snakk tydelig – og ikke for fort. Da blir det mer behagelig for alle å høre på.

«Bruk inkluderende strategier! Det gjør deg til en bedre underviser.»

Gi alternativer

Med mer obligatorisk oppmøte og aktiv studentdeltagelse har angst blitt synligere i undervisningsrommet. Nora, som ble intervjuet til studien «Inkluderende undervisning i høyere utdanning», underviser i et fag der det er obligatorisk med muntlige fremlegg. Dette er utfordrende for studenter med angst. For å unngå at studentene dropper ut i stedet for å si fra om at de trenger hjelp, er Nora tidlig ute med å orientere om at det er mulig å få tilrettelegging. Samtidig legger hun vekt på at hun forventer at studentene utfordrer seg selv. For noen er dette det lille dyttet de trenger for å prøve – og mestre.

Mulige alternativer hvis en student ikke er i stand til å presentere for gruppen, er at hen legger det frem kun for underviseren, leverer opptak av innlegget eller leverer det skriftlig.

Planoversikter og delmål kan også være nyttige inkluderingsstrategier for studenter som har gode og dårlige perioder, eller som trenger forutsigbarhet, rutiner og kontroll for å fungere.

Fokuser på gruppedynamikken

En annen av studiedeltagerne, Kjetil, har lang erfaring med å lage opplegg for studenter med asperger, adhd og psykiske utfordringer. Særlig gruppearbeid kan være krevende for studenter som strever litt sosialt, sliter med å konsentrere seg eller foretrekker å jobbe alene. I slike tilfeller er Kjetil opptatt av å skape en struktur på gruppen som gjør det mulig for alle å delta. Det gjør han ved å lære opp gruppeledere i inkludering. De trenes til å jobbe med gruppedynamikk i stedet for å fokusere på enkeltindivider.

Ved ett tilfelle var gruppens utfordring at det var en skjev kommunikasjon blant deltagerne. Åge ble helt stille når andre, som Lars, ble veldig dominerende. Dette ble løst ved at gruppelederen systematisk gikk gjennom alle oppgaver og ga alle i gruppen ordet etter tur. Denne tilretteleggingen gjorde at både Åge og Lars ble ivaretatt. Samtidig er opplegget bra på andre måter også; studentene lærer å utvikle bedre gruppedynamikk sammen, og å lede faglige møter.

Legg ut info på forhånd

Ved å legge ut informasjon om hvilke tilretteleggingsmuligheter som finnes i lokalet du bruker, så blir det lettere for flere å delta. Er det adkomst for rullestol? Teleslynge? Blir det brukt mikrofon? Er det mulighet for tolk?

Det tar mye lengre tid for alle som lur, å finne ut av dette hver for seg – enn det gjør for deg å legge ut informasjonen slik at den blir offentlig tilgjengelig for alle. Mange vil være takknemlige for at du bruker de ekstra minuttene.

For å oppsummere det viktigste:

Bruk inkluderende strategier! Det gjør deg til en bedre underviser.

- Deler av denne kronikken ble publisert i *Forskning.no* i 2019.
- Rannveig Svendby har nylig avsluttet postdoktorprosjektet *Inkluderende undervisning i høyere utdanning*.
- Studien er utført på Oslomet og finansiert av Stiftelsen Sophies Minde.
- Det er publisert tre vitenskapelige artikler i studien.
- Svendby er i gang med boken *Inkluderende undervisning*, som er en fagbok rettet mot undervisere i høyere utdanning.

«Cometen mindre generende enn de fleste ventet»

Oslo lufthavn Fornebu var hovudflyplassen i Noreg frå 1939 til 1998 då Gardermoen tok over. Flystøy er ein viktig grunn til at flyplassar som regel vert lagde noko utanfor store byar, men grunntonen er optimistisk i dette punktnedslaget i norsk flyhistorie:

«For første gang gikk et firemotors jetfly i går ned på Fornebu. Det skjedde i forbindelse med støyprøvene som ble foretatt med BEA's 4 B. På forhånd visste ikke alle at flyet ville bråke, men støyen var i hvert fall ikke mer generende enn ventet. Bærumsfolk som hørte på prøvene, sa til Morgenposten at de begynner å bli vant til litt av hvert, og at dette ikke var særlig verre enn mye av det bråket som har vært på Fornebu tidligere.»

Sitatet er henta frå ein artikkel i Morgenposten 26. november 1959. Der står det vidare at støyen vart målt av «Universitetets fysiske institutt som brukte 12 målepunkter i området rundt flyplassen». Stig Selvik heiter den avbilda mannen frå Universitetet i Oslo som handterte støymålingsapparatet og ein bandspelar frå Tandberg.

Jetflyet det er tale om (BEA Comet 4 B), var stilt til disposisjon av British European Airways (seinare British Airways). Og vi kan vel konkludere med at jetflya vann fram.

Foto: NTB

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Land of the fjords

Høgskulen på Vestlandet vert kanskje universitet. Skal dei heite Fjorduniversitetet?

Men fyrst: Kva norske ord kan ein ta i bruk for å arrangere ein konferanse? Ole Kristian Våge har i tidlegare spalter vurdert alternativ til innarbeidde engelske termar. I staden for «call for papers», landa han på «konferanserundskriv». Martin Strand luftar i eit e-brev framlegget «bidragsutlysning».

VÅGE: Det er eit godt tenkeleg og fullt brukbart ord. Innvendinga mi er at det er lite i bruk, og når ein kastar inn endå fleire norske synonym, konkurrerer dei med kvarandre og får vanskar med å feste seg. **KRISTIANSEN:** Rundskriv tyder særleg noko som kjem frå ei høgare styresmakt til underordna. Det har ein klang av noko offentleg, og det passar ikkje heilt på dei som arrangerer ein konferanse. Sjølv om Ole helst ikkje vil ha fleire kandidatar, vil eg føreslå «invitasjon til bidrag» eller «invitasjon til innlegg». Det kjem fram av samanhengen at det gjeld *konferanseinnlegg*.

Neste innsendar er «professor emeritus i fysikk og språknerd» Arne Reitan, som skriv: «Hovudinnleggshaldar ser veldig klønete ut. Hovedtaler/hovudtalar må vel være mye bedre!» Våge føreslo nemleg «hovudinnlegg» som avløyser til «key note» og bygde på til «hovudinnleggshaldar» i staden for «key note speaker».

VÅGE: «Hovudtalar» er eit godt innspel. «Hovudinnleggshaldar» er svært langt og knakar i samanføyningane. Men vil «hovudtalar» fungere godt saman med sjølve handlinga, altså «hovudtale» på konferansen?

KRISTIANSEN: Nei, ein tale er noko anna. «Key note» er eit innlegg eller foredrag.

– Kan ein gje slepp på sambandet mellom orda som vi har i «key note» og «key note speaker» og altså kalle det hovudinnlegg, men hovudtalar?

KRISTIANSEN: Eg tykkjer det går heilt fint.

VÅGE: Ja, vi kan ikkje ta vekk eit ledd frå «hovudinnleggshaldar» og kalle det «hovudhaldar». Med «hovudtalar» vert mellomledet overflødig. Men skal vi kome nokon veg med norske termar i sektoren, må nokon ha ein autoritet. Universitets- og høgskulerådet (UHR) har ei termgruppe. Skal vi oppmode dei om å kome med ein terminologi på dette området?

KRISTIANSEN: Ja, det er sektoren som må ville noko. Det hadde vore fint om UHR og medlemsorganisasjonane kunne ta tak i det.

Termbanken til UHR inneheld fyrst og fremst «studieadministrative termar», og kan hende ligg dette i utkanten av det dei driv med. Eg sender like fullt ein førespurnad!

Språkspalta er glad i namnediskusjonar, og det neste emnet er Høgskulen på Vestlandet (HVL), som snart skal søkje om å verte universitet. Då treng dei eit nytt namn, og frå diverse kantar på høgskulen har det kome inn 21 ulike framlegg. Ei gruppe ved HVL har arbeidd fram denne kortlista på fire: Fjorduniversitetet, Universitetet på Vestlandet, Universitetet i Vest og Vestlandsuniversitetet.

– Ris eller ros?

VÅGE: Fjorduniversitetet er det dårlegaste framlegget. Eg skjønner ikkje koplinga.

KRISTIANSEN: Gruppa bak rapporten argumenterer med at den engelske versjonen kan verte University of the Fjords eller Fjord

MARITA KRISTIANSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgre utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Dei to terminologane uttalar seg berre på vegner av seg sjølve.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

University. Dei koplar kvaliteten ved namnet til det norske ved fjord og å byggje opp ein region i samband med turisme.

VÅGE: marketing, profilering ...

KRISTIANSEN: Ja, det går ikkje på det faglege.

– Ein slakt av Fjorduniversitetet, kan vi slå fast. Kva med Universitetet på Vestlandet? Som de har vore inne på i spalta før, bortimot slukar dette namnet Universitetet i Bergen?

KRISTIANSEN: Slik vert det når to universitet har overlappende geografiske nedslagsfelt.

VÅGE: Men det er ein vesensskilnad. UiB har berre lærestader i Bergen. Høgskulen på Vestlandet er spreidd frå Haugesund i sør til Førde i nord.

KRISTIANSEN: I rapporten trekkjer dei fram at forkortinga UVL er uheldig sidan ein kan assosiere det med *uvel*. Eg tykkjer ikkje denne innvendinga veg tungt, for forkortingar kan ein lage som ein vil.

– Universitetet i Vest er neste kandidat.

KRISTIANSEN: Det tykkjer eg lite om. Kva og kor er vest? Vest i forhold til kva? Eg meiner at Universitetet på Vestlandet er betre sjølv om det er lengre.

– Eg stussar på den store V-en i Vest. Er det rett?

VÅGE: Nei, det skal vere liten v. Vest står her for ei himmelretning, ikkje eit geografisk område.

KRISTIANSEN: Det er eit problem å krevje feil stavemåte, men uvanleg er det ikkje. Tenk på Helse Vest, som dei skriv sjølve...

VÅGE: ... trass i at Språkrådet slår fast at namnet er Helse vest.

– Då er vi framme ved Vestlandsuniversitetet. No har de vel samla opp ein del ros?

KRISTIANSEN: Dette er favoritten min. Eg har sans for forma, det er lett å seie. Det kling annleis enn UiO og UiB. «Vi er Vestlandsuniversitetet» – det er i tråd med profilen med å leggje stor vekt på utdanningar som svarar på behovet regionen har for arbeidskraft.

VÅGE: Eg vel Profesjonsuniversitetet på Vestlandet. Høgskulen på Vestlandet har markert seg som ein språkmedviten institusjon, og det kan dei halde fram med. Slik kan dei tydeleg vise at dei er ein arbeidslivs- og profesjonsretta institusjon. Men om eg må velje frå kortlista, seier eg Universitetet på Vestlandet. Det følgjer eit vel-etablert mønster for danning av universitetsnamn, er lett å skrive og gjer det geografiske nedslagsfeltet tydeleg.

♦ AV KJETIL A. BROTTVEIT

Åpent brev til kulturministeren:

Styrk statsstipendiatorordningen!

Det blir stadig færre statsstipendiater. Det er på høy tid at den synkende trenden blir snudd så de monner.

Velferdsstaten Norge er resultatet av mange menneskers iherdige og uselviske innsats gjennom en årrekke. Den må vi verne om. Den norske staten har også vist omsorg for frie åndsarbeidere og har forstått nødvendigheten av statlige lønninger som *diktergasper*, *komponistgasper* og liknende. I en del år har vi også hatt *garantiinntekter*. Alle disse lønningene er nå forsvunnet. Det er signal som må tas alvorlig. De faste kunstnerlønnene og garantiinntektene er avløst av mindre forutsigbare stipendiordninger som er krevende å håndtere både for søkerne og for dem som skal behandle søknadene.

Fra 48 til 15 statsstipendiater

Heldigvis har vi fremdeles en statsstipendiatorordning. Men også den er kommet i faresonen. I løpet av noen år er det nesten ikke utnevnt nye statsstipendiater, *skjønt det finnes høyt kvalifiserte folk som fortjener å bli å bli omfattet av ordningen!* I 2009 var det 48 statsstipendiater. I dag er det 15; det vil si en reduksjon på godt og vel to tredeler. Det er uforståelig, ja, vanærende. En rekke statsstipendiater er kjennetegnet ved *tverrfaglighet*. Formålet med ordningen er å dekke et bredt spekter av fagfelt innen kunst og vitenskap. Heller ikke for 2022 er det utpekt nye statsstipendiater, *skjønt det er mange kvalifiserte personer som det er søkt for i årevis.* Det er på høy tid at den synkende trenden blir snudd så de monner. Ordningen må styrkes betydelig og tas i bruk slik den er tenkt. Det haster! Som det heter i et gammelt ordtak: «Mens gresset gror, dør kua.»

AV DAGNE GROVEN MYHREN, på vegne av
åværende og tidligere statsstipendiater
(se under)

De som i årenes løp er fanget inn av ordninger som de ovenfor nevnte, har fått mer *forutsigbare liv*. De har av den grunn kunnet gjennomføre arbeidsoppgaver som de har hatt særlig forutsetninger for å løse, til gagn for folk og stat. Vi tenker med gru på hva Norge som nasjon ville ha tapt om vi ikke hadde hatt kunstnerlønner og statsstipendier. Disse har ført til at en lang rekk flittige, kreative mennesker har fått vilkår til å utføre arbeid som de alene har hatt fantasi, kunnskaper, personlig integritet, arbeidsmoral og krefter til å utføre, ikke sjelden under diverse former for motstand. Eksemplene er legio og beviser nødvendigheten av slike ordninger; ordninger som tjener Norge til ære. Det handler om mennesker som har gitt, og gir, tilbake verdier som langt overgår den lønn de har mottatt.

Flere stipendiater – og høyere pensjonsgrense

Forskerforbundet foreslår to nye statsstipendiater fra 2022. Det er svært beskjedent sett i forhold til nedgangen i antallet statsstipendiater. Flere må inn i ordningen, og pensjonsgrensa bør heves til 72 år for statsstipendiater. Det er urimelig at statsstipendiater skal måtte pensjoneres ved fylte 67 år når regelen for alle som arbeider innen yrker det er naturlig å sammenlikne med, kan velge å beholde sin lønn i alle fall til fylte 70 år.

Mennesker som har lagt for

dagen formell og/eller uformell kompetanse på sine spesialfelt, må få mulighet til å leve et liv som likner mer på det som en gjennomsnittsborger i Norge med fast arbeid har, *skjønt statsstipendiatlønningene i realiteten er betydelig lavere enn gjennomsnittslønnen i Norge.* Det er lett å si: Kan ikke han eller hun ta seg fast arbeid, så løser problemet seg av seg selv? Men så enkelt er det ikke. En fast definert arbeidsplass av den sorten det er tale om, finnes kanskje ikke. Og har den eksistert, er den kanskje fjernet. Fag nedlegges, og stillinger trekkes inn ved våre universitet! *Det er ikke blitt mindre, men mere behov for statsstipendiatorordningen.* For en utgift på rundt 15 millioner kroner årlig vil staten kunne lønne minst 30 statsstipendiater.

En fast, forutsigbar lønn

En fast, forutsigbar lønn har enorm betydning. Det er meningsløst at originale, skapende kunstnere og vitenskapsfolk skal måtte leve som løsarbeidere, ja, rett og slett som tiggere. *Et lovdydig, arbeidende menneske som gjør en innsats som samfunnet har glede, nytte og ære av, bør påskjønnnes og tilkjennes lønn som fortjent.* De som er så heldige at de omsider oppnår et statsstipendium, har som regel i en årrekke levd fra hånd til munn. Men ved flid og dyktighet har de bevist sin verdi. Noen av disse har til slutt fått statsstipend så sent i livet at de ikke har kunnet opparbeide pensjon. De fortsetter jo å arbeide så lenge det er pust i dem. Hvorfor skal en skapende kunstner og/eller en person som frambringer ny kunnskap gjennom vitenskapelig arbeid, være dømt til å leve fra hånd til munn som pensjonist?

Rydd opp i pensjons-situasjonen

Heldigvis har vi folketrygd her i landet, og den må vi ta godt vare på. Men Norge kan ikke være bekjent av at folk som har arbeidet hele sitt liv, og som fortsetter å arbeide etter oppnådd pensjonsalder, skal få utbetalt en minstepensjon på 17 000 kroner i måneden. Det er uansett for svakt, og især sett i forhold til en livslang innsats med minimale og usikre inntekter.

Minstepensjon er realiteten for en del statsstipendiater som i dag er pensjonister fordi de kom så sent inn i ordningen at det ble *umulig å opparbeide en rimelig pensjon.* Derfor må pensjonsgrensa heves, og det må snarest innføres en form for *pensjonssikring* for de statsstipendiater som dessverre har havnet i, og som etter dagens regelverk i framtida vil havne i, en uholdbar og uverdigg pensjons-situasjon. *Her bør det snarest ryddes opp.* Det bør også tas i betraktning at tidligere var de statlige kunstnerlønnene og statsstipendiene livsvarige, og at flere mottakere av den type avlønninger i årenes løp har utført en innsats som langt overgår et gjennomsnittslivsverk.

Helgard Mahråt
Karoline Frogner
Peter Normann Waage
Jan Erik Vold
Knut Ødegård
Edvard Hoem
Arild Stubhaug
Helge Hognestad
Thorvald Steen
Hallvard T. Bjørgum
Ørnulf Hodne
Lars Borgersrud
Else-Britt Nilsen
Bodil Irene Nordjorde
Else Rønnevig
Hans Kristian Bukholm
Nina Karin Monsen
Torunn Ystaas
Geir Uthaug
Guttorm Rogdaberg
Annemor Sundbø

«Vi tenker med gru på hva Norge som nasjon ville ha tapt om vi ikke hadde hatt kunstnerlønner og statsstipendier.»

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og **Lorenz Khazaleh**.

«Som mange antropologer havner jeg ofte i prekære arbeidsforhold.»

Adgang forbudt for midlertidig ansatte

Hva kan man gjøre med antropologi? Dette er et av de mest diskuterte spørsmålene i faget. I Tyskland er et annet spørsmål enda viktigere: Hvordan kan man finne et sted å bo som antropolog? Bolignød er et stort problem i Tyskland. Det er ikke (lenger) gitt at man får leie en leilighet når man har behov for det, for eksempel når man (som jeg) har funnet en ny jobb og må flytte. Nettet flommer over av fortvilte rop om hjelp, og en lidelsesfelle har til og med laget et dataspill: Berlin Flat Quest. Flytting er noe de fleste prøver å unngå til enhver pris. Selv skilte par fortsetter å leve sammen når alternativet er bostedsløshet. Kampen om de få gjenværende leilighetene med akseptabel husleie er nådeløs og altoppslukende. Boligjaktten setter enhver sökendes mentale helse på prøve.

Denne disige vintermorgen sitter jeg likevel i godt humør på toget fra Chemnitz (der jeg nå bor) til Berlin. Jeg hører nemlig til de utvalgte. Rundt 500 søknader har eieren av toroms-leiligheten fått bare i løpet av den ene timen annonsen lå ute på nettet. På grunn av koronabestemmelser ble bare 20 søkere invitert til visningen. Og jeg er en av dem! Det

er såpass spesielt at jeg fortrenger at jeg ikke har alle papirer i orden. Jeg mangler en fast ansettelseskontrakt! Som mange antropologer havner jeg ofte i prekære arbeidsforhold. Siden jeg ikke er utdannet lærer, får jeg bare en midlertidig kontrakt ut skoleåret. Å få en leiekontrakt i Berlin med en midlertidig kontrakt er omtrent like sannsynlig som å få et turistvisum til Norge når du kommer fra Syria. Akademikere på universitetet har det ikke bedre enn meg. Nesten alle har midlertidige kontrakter. «Fikk ikke leiligheten på grunn av min usikre jobbsituasjon», klager en historiker på Twitter. Men en fast jobb er langt fra tilstrekkelig. Du må også tjene nok (tre ganger husleien). Når du – som jeg – har mistet inntekten på grunn av pandemien og dermed ikke kan legge fram de siste tre lønsslippene, blir ikke sjansene dine bedre.

Diesellokomotivet trekker oss uten hast framover, forbi nakne trær og grønnkledd jord. Navigerer med omhu gjennom beryktede hull i mobildekningen, og blir bare en sjelden gang forstyrret av klynger med hus som ber om en stopp. Dette er fraflyttingsland der man – som i Chemnitz – får en premie når

man undertegner en leiekontrakt. Dette er også AfD-land der høyreekstreme «Alternative für Deutschland» får mellom 30 og 50 prosent av stemmene.

Kontrasten til Berlin kunne ikke vært større. Men i en ikke altfor fjern fortid trengte du ikke å betale mye mer for en leilighet i Berlin enn her i distriktet. Dette var tiden der Berlin var et fristed. Kunstnere og kreative sjeler, også fra Norge, søkte seg dit. Nå er det mer eller mindre «adgang forbudt» for midlertidig ansatte og kunstnere. Visst er ikke situasjonen mye bedre i andre metropoler. Men i ingen annen storby i Europa er det så store forskjeller mellom husleien i gamle og nye leiekontrakter. Derfor er Berlin blitt boligspekulantenes favorittby. Med politikernes støtte har de kolonisert stadig større deler av byen. De kjøper opp billige boliger og selger eller leier dem ut dyrt.

15 minutter før toget når Berlin, mister ikke mobilen dekningen så ofte lenger. Leiligheten er fin, den. Sjansene mine er ikke dårlige, sier utleieren. Jeg kommer ikke til å høre fra ham igjen. Etter fire måneder i fulltidsjobb som boligsøker bestemmer jeg meg for at det er på tide med litt ferie.

AV **LORENZ KHAZALEH**, sosialantropolog og kanskje framtidig tysklærer i Berlin

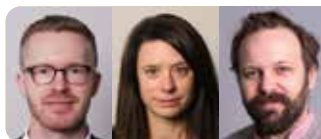
«Å få en leiekontrakt i Berlin med en midlertidig kontrakt er omtrent like sannsynlig som å få et turistvisum til Norge når du kommer fra Syria.»

Fram for aktiv læring!

Mange av oss praktiserer fortsatt passive enveisforelesninger med lite involvering fra studentene. Undervurderer vi effekten av aktiv læring? spør Hallgeir Sjøstad, Siv Skard og Lars Jacob Tynes Pedersen.

UNDERVISNING: Fra 1960-årene til i dag har psykologisk forskning tegnet et tydelig bilde av menneskelig læring som en aktiv prosess. Vi leter etter nye og gamle sammenhenger, vi skaper mening, vi utvikler ny innsikt, vi løser problemer, og vi tar beslutninger. På denne måten kan vi både lære, huske og handle – effektivt. I tråd med dette perspektivet har pedagogisk forskning fra de siste tiårene vist at såkalte aktive undervisningsformer gir større læringsutbytte og bedre prestasjoner enn passive undervisningsformer.

Dette til tross: Mange av oss praktiserer fortsatt passive enveisforelesninger, omtrent som i 1960-årene. Man kan derfor spørre seg hvorfor det ikke har blitt langt vanligere å oppdatere undervisningstilbudet vi gir til studentene. Kanskje handler svaret om mer enn bare økonomiske ressurser, men også at vi overvurderer læringseffekten av vår gjeldende praksis?

AV **HALLGEIR SJØSTAD** (førsteamanuensis i psykologi og ledelse ved NHH), **SIV SKARD** (førsteamanuensis i forbrukerpsykologi ved NHH) og **LARS JACOB TYNES PEDERSEN** (førsteamanuensis og leder for Centre for Sustainable Business ved NHH)

Aktiv vs. passiv læring

Det finnes stor variasjon i hva som kalles «aktive læringsmetoder». Typiske kjennetegn er større vekt på dialog og interaksjon med studentene i undervisningen, større vekt på hva som skal skje utenfor auditoriet før og etter forelesning, og mer bruk av selvstendig problemløsning gjennom semesteret (i grupper eller ved individuelt arbeid). I noen tilfeller kan det problemløsende arbeidet underveis i semesteret utgjøre én del av den endelige evalueringen og karakteren i faget, som for eksempel ved innlevering av en caseoppgave eller utarbeiding av en egen forskningsrapport. Ved å gi studentene et delmål underveis i semesteret kan både læringsar-

beidet og evalueringen bli gjort til en mer kontinuerlig testingsprosess. Motsatsen til dette er hva man litt forenkelt kan kalle passive læringsmetoder, der undervisningen foregår som en enveismonolog fra foreleser til student, med én evaluering helt til slutt i semesteret som utelukkende består av en tradisjonell skoleeksamen. Selv om tradisjonelle forelesninger og skoleeksamen fortsatt har en funksjon, så er det slående hvor ensidig bruken av denne undervisningsformen fortsatt kan være.

Ifølge metaanalyser som har sammenlignet effektene av aktiv læring med mer passive former for tradisjonell undervisning, så kommer aktive undervisningsformer klart best ut både på standardiserte testresultater og strykeprosent som utfallsmål. Siden akademikere normalt sett er over snittet opptatt av forskningsbasert praksis, kan man derfor spørre seg hvorfor vi ikke har sett større endringer i undervisningsformene som praktiseres på norske høyskoler og universiteter i de siste tiårene.

En ny studie tyder på at én del av forklaringen kan være at vi har en tendens til å overvurdere effekten av passiv læring og undervurdere effekten av aktiv læring.

Selvrapportert vs. faktisk læring

I en studie som nylig ble publisert i tidsskriftet *Proceedings of the National Academy of Sciences* (PNAS), sammenlignet Louis Deslauriers og kolleger effekten av aktiv vs. passiv læring i et felt-eksperiment. En større gruppe fysikkstudenter ble, ved hjelp av en randomisert fordeling som gjør det mulig å trekke kausale konklusjoner, med i et forsøk der en gruppe av studentene fikk aktiv «best practice»-instruksjon, mens en kontrollgruppe fikk passiv instruksjon fra en erfaren og høyt rangert foreleser. Et sentralt trekk ved denne studien var at de i neste steg målte både subjektiv læring (i hvilken grad studentene selv syntes at de hadde lært noe) og faktisk læring (i hvilken grad studentene gjorde det bedre på relevante kunnskapstester).

Resultatene viste at i sammen-

«Vi bør unngå å basere undervisningsvalgene våre på studentenes selvrapporterte læring og kursevaluering alene.»

ligning med dem som fikk passiv instruksjon, så var det studentenes subjektive oppfatning at de lærte mindre av aktive undervisningsmetoder. Samtidig viste resultatene at den faktiske læringen var bedre for dem som mottok aktiv instruksjon og investerte større egeninnsats i undervisningen. Med andre ord fant forskerne at selv om studentene lærte mer ved aktive undervisningsmetoder, godt i tråd med tidligere forskning, så utviste studentene en klar preferanse for den passive varianten i mer tradisjonelt format: De trodde selv at de lærte mest av denne type undervisning, og de ville gjerne ha mer av denne type undervisningsmetoder også i andre fag. Dette tyder på at i noen tilfeller kan opplevelsen av læring og faktisk læring bevege seg i ulike retninger.

En tankevekker

En første implikasjon av denne studien er at dersom det stemmer at studentene overvurderer eget læringsutbytte av å gå på passive forelesninger uten å engasjere seg i aktiv problemløsning i tillegg, så kan en konstruktiv tilbakemelding på hvordan de ligger an underveis i semesteret, bidra til å korrigere denne misoppfatningen — og i beste fall motivere til større egeninnsats. Dette kan gjøres ved en standardisert tilbakemelding

enten fra foreleser eller fra erfarne studentassistenter på et innlevert arbeid i lignende format som endelig eksamen, en kortsvarsoppgave som består av ti spørsmål som kartlegger oversikt over de store linjene i faget, eller andre former for aktivt egenarbeid som muliggjør en midlertidig tilbakemelding på faktisk læring.

En annen implikasjon er at vi som forelesere bør bli bedre til å bruke denne type forskning til å oppdatere våre egne oppfatninger om hva som er god og dårlig undervisning. Denne informasjonen kan også brukes som del av vår begrunnelse både til studentene og ledere for hvorfor vi måtte ønske å gjøre visse justeringer i måten vi underviser på.

En siste implikasjon er at vi bør unngå å basere undervisningsvalgene våre på studentenes selvrapporterte læring og kursevaluering alene, men også på hva den systematiserte forskningen fra psykologi og pedagogikk kan fortelle oss om hva som gir god og dårlig læring. Kanskje handler motstanden mot utprøving av nye og mer aktive undervisningsformer ikke bare om økonomiske budsjetter og ressursmangel, men også om at vi undervurderer hvor effektive aktive læringsformer faktisk kan være.

Akademisk flisespikkeri

Det er på tide å droppe betegnelsen professor emeritus, skriver Per M. Jørgensen

SPRÅK: Språkspaltens to terminologer kaster i sin diskusjon (i Forskerforum nr. 10/21) om tittelen professor emeritus lys over dette merkelige problem som er oppstått i kjølvannet av en etter min oppfatning meningsløs diskusjon om kvinnelige pensjonerte professorer kan kalle seg professor emerita. Dette er, som det blir slått fast av latinfilologer, grammatisk ukorrekt. Jeg faller for forslaget emeritusprofessor for begge kjønn. Det løser denne floken, men spørsmålet er om vi trenger en slik betegnelse. Har den noen mening i dagens universitetssystem? Hvis ikke bør vi droppe hele systemet. Hvor ellers i samfunnet har pensjonister særtitler? Er ikke dette bare akademisk flisespikkeri, for ikke å si snobberi?

Historisk sett oppstod betegnelsen siden professorer før i tiden var embetsmenn og slike hadde tittelen så lenge de levde

AV
PER M. JØRGENSEN,
ekte professor
emeritus

(gjaldt for eksempel også for biskoper og fylkesmenn). Dette var selvsagt problematisk da mange levde lenge og blokkerte for yngre forskeres karrieremuligheter og fagets fornyelse. Problemet ble blant annet løst ved at slike embetsmenn måtte pensjonere seg som andre arbeidstakere, men de beholdt tittelen, dog med tillegget emeritus. Dette systemet tok slutt for adskillige år siden. Der er her i landet ikke igjen mange professorer, spesielt kvinnelige, som er utnevnt til embetsmenn av Kongen i statsråd. Jeg er en av dem, men synes at det er på tide å droppe betegnelsen. Jeg har selv aldri hatt noen særlig glede eller nytte av å ha den.

«Hvor ellers i samfunnet har pensjonister særtitler?»

Akademia som ekkokammer?

Einar Bratteng advarer mot at akademia ender «som et 'ekkokammer' hvor alle i realiteten mener det samme».

MENINGER: «Mangfold» er et uttalt mål for mange organisasjoner, virksomheter og andre sammenslutninger, men få har egentlig en klar oppfatning av hva det er, om det er relevant, og hvilken verdi det har for løsning av samfunnets etter hvert mange spesialiserte oppgaver. Den grunnleggende utfordringen med «mangfold», er at alle mennesker er ulike på uendelig mange måter. Det finnes rett og slett ingen mennesker som kan deles inn i bare én eller noen få kategorier eller grupper. I teorien kan derfor mennesker deles inn i et uendelig antall ulike grupper, fordi mennesker rett og slett er forskjellige på uendelig mange måter.

Hva som er «mangfold», hvilket «mangfold» som er mer relevant enn annet «mangfold», og i hvilke situasjoner en kategori «mangfold» er viktigere enn en annen, er det ikke så lett å si noe sikkert om. Dersom «mangfoldet» er uendelig, så er kanskje et enda vanskeligere spørsmål å ta stilling til hvor vi stanser i dele opp mennesker i «mangfoldige» grupper? Blir det på et eller annet tidspunkt så mye «mangfold» at det blir irrelevant å ta hensyn til? Ofte dreier «mangfold» seg om kjønn, legning eller hudfarge, men ikke om «mangfold» knyttet til kompetanse, personlighet eller politiske oppfatninger. Det

AV EINAR BRATTENG, advokat og ph.d.-kandidat ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

er imidlertid ikke opplagt at en kategori «mangfold» har større verdi eller relevans enn en annen, avhengig av den konkrete situasjonen eller oppgaven som skal løses.

Politikk kan ikke bevises

Et «mangfold» i politiske syn er særlig relevant innenfor akademia. Årsaken til det er at politikk på et overordnet nivå er det demokratiske samfunnets forsøk på å løse menneskehetens evigvarende problem om hva som er «rettferdig». Hva som er «rettferdig», er i stor grad et utpreget subjektivt spørsmål, selv om det ofte kan oppnås enighet om at ett alternativ er bedre enn et annet. «Rettferdighet» innenfor det politiske systemet oppnås ved at de ulike politiske partiene spiller inn sine oppfatninger om hva som er «rettferdig». Deretter forhandles det, og det oppnås enighet om en løsning som de fleste stort sett kan leve med. Politikk har sterke likhetstrekk med religion ved at de ulike partienes oppfatning om hva som er «best» for fremtiden, bygger på aksiomer som ikke kan bevi-

ses: en tro på noe som ikke kan bevises, som Richard Dawkins ville ha sagt.

Fare for kollektiv blindhet

En politisk oppfatning utgjør i mange tilfeller en bestemt oppfatning eller narrativ om hvordan samfunnet skal tolkes og forstås. Dette innebærer som en konsekvens at en person med et bestemt politisk syn oppfatter sine handlinger og sin prioritering som «bedre» for samfunnet på kort og lang sikt enn andre. Et manglende politisk «mangfold» innenfor akademia kan få alvorlige konsekvenser ved at den akademiske debatten ikke får frem alle perspektiver når problemer skal løses, samt at akademias forskning og prioriteringer blir virkelighetsferne og ikke reflekterer problemer som store deler av befolkningen er opptatt av. En politisk ensretting av akademia gir også en risiko for en «kollektiv blindhet» i forhold til egne perspektiver og en potensiell trussel mot den akademiske ytringsfriheten ved at visse oppfatninger av samfunnet rett og slett anses for uønsket. Dette kan føre til at forskning basert på den virkelighetsoppfatningen som flertallet har, premieres, mens den som tilbyr alternative perspektiver, ikke gjør det.

Trenger akademisk debatt

Innenfor journalistikken synes mangelen på et politisk «mangfold» allerede å være til stede. Medieundersøkelsen fra 2021

viser at nær 70 prosent av journalistene som ble omfattet av undersøkelsen, er tilbøyelige til å stemme på norsk «venstreside» (Rødt, SV, Miljøpartiet De Grønne og Arbeiderpartiet). Hvorvidt en tilsvarende situasjon er i ferd med å utvikle seg innenfor akademia, er det vanskelig å si noe sikkert om. Fraværet av akademisk debatt knyttet til «mangfold», hvor utfordringene ved en slik type målstyring ligger helt i dagen, samt det forhold at visse perspektiver innenfor samfunnsvitenskapen synes å ta uforholdsmessig mye plass sammenlignet med andre, kan være indikasjoner på at dette er tilfellet. Det er i så fall en situasjon som bør gi grunn til bekymring. Så hva kan gjøres med det?

Se på lønnsstrukturene

Ingen ønsker et samfunn hvor enkeltpersoner får stillinger eller andre fordeler på grunn av sitt politiske syn. Et «rettferdig» utgangspunkt (som de fleste kan enes om) synes å være at det er den mest kompetente personen som skal få stillingen, uavhengig av kjønn, legning, hudfarge og politisk syn. Det er mulig at vi innenfor akademia må gå samme vei som Høyesterett gjorde for noen år siden, som var å se på lønnsstrukturene for å sikre rekruttering av de meste kompetente juristene. Når ytringsfrihet innenfor akademia diskuteres, er det av samme grunn behov for å se nærmere på lønnsstrukturene. Dette er nødvendig for å sikre at akademia igjen tiltrekker seg de mest kompetente personene, og at vi ikke ender opp med et «ekkokammer» hvor alle i realiteten mener det samme. Akademia er for viktig til å la være.

«Ofte dreier 'mangfold' seg om kjønn, legning eller hudfarge, men ikke om 'mangfold' knyttet til kompetanse, personlighet eller politiske oppfatninger.»

Akademisk frihet – en hovedsak i 2021

I 2021 har akademisk frihet igjen fått stor oppmerksomhet – både i offentligheten og i Forskerforbundets egne aktiviteter. – Vi må gjøre mer for å ivareta og styrke den akademiske friheten, mener Forskerforbundets leder Guro Lind.

Flere enkeltsaker har satt temaet på den politiske agendaen, og regjeringen har satt ned et utvalg som skal se på vilkårene for akademisk ytringsfrihet.

– Det er bra at vi nå får en grundig diskusjon om vilkårene for akademisk frihet og hva som truer den. Vårt innspill til Kierulf-utvalget har vært at strukturelle forhold som midlertidige ansettelser og for lave grunnbevilgninger er viktige trusler mot den akademiske friheten i dag. Frykt for «kanselleringskultur» og «scenenekt» preger ofte debatten, men det er ikke den største utfordringen i Norge nå, sier Lind.

Underviser mer, forsker mindre

NOKUT har lagt frem resultatene fra Underviserundersøkelsen for 2021. De viser at vitenskapelig ansatte brukte mer tid på undervisning, og mindre tid på forskning, i koronaåret 2020/21 enn for fire år siden. Guro Lind etterlyser grep som reduserer tidspresstet for forskerne.

– Underviserne har tatt stort ansvar og sikret studentene et godt undervisningsstilbud i en krevende situasjon. Dessverre har det gått på bekostning av forskningen, som mange steder er satt på vent. I tillegg har mange lagt ned et betydelig merarbeid, som ikke har blitt kompensert. Denne situasjonen er ikke bærekraftig over tid. Vi er nødt til å finne en balanse som sikrer de vitenskapelig ansatte muligheten til å ivareta alle sine kjerneoppgaver på en god måte, sier Guro Lind.

Lengre arbeidsuke, mindre forskningstid

Hva bruker forskerne tiden sin på? Har koronapandemien ført til mindre forskning og utvikling (FoU), og i så fall for hvem? Viser tidsbruken kjønnsforskjeller? Kan vi finne forskjeller mellom norske og ikke-norske forskere?

Det var blant spørsmålene da NIFU presenterte hovedfunn fra tidsbruksundersøkelsen «Når timene telles». Undersøkelsen viser at forskerne sliter med å finne tid til forskning, selv om de jobber enda mer enn før.

– Funnene i denne undersøkelsen bør gi grunn til bekymring. Både for rekrutteringen til forskeryrket, og for kvaliteten på norsk forskning. Forskerne jobber langt utover normalarbeidsdagen, men sliter likevel med å finne tid til forskningen. Vi kan ikke basere norsk forskning på fritidsforskning, sier Forskerforbundets leder Guro Lind.

Press på forskningstid – også i helseforetakene

En ny medlemsundersøkelse blant Forskerforbundets medlemmer i helseforetakene, viser utstrakt bruk av fritiden for å kunne gjennomføre forskningsoppgavene.

– Nok et eksempel på at norske forskere sliter med å finne tid til å forske, sier Guro Lind.

Rapporten «Lønns- og arbeidsvilkår i helsesektoren» er utarbeidet på grunnlag av en medlemsundersøkelse i helseforetakene våren 2021. Forskerforbundet har i underkant av 1200 medlemmer innenfor helseforetakene i Norge, og over halvparten av respondentene har utdanning på doktorgradsnivå. Du finner rapporten på våre nettsider.

Frykter forskerflukt

Antallet midlertidig ansatte ved norske universiteter og høyskoler står på stedet hvil.

– Jeg frykter at det skal bli mindre interessant for unge akademikere å satse på en forskerkarriere, sier Guro Lind til avisa Klassekampen.

Ferske tall fra Forskerforbundet viser at 16 prosent av de vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler ikke har fast ansettelse – det er nærmere dobbelt så mye som i det øvrige arbeidslivet hvor andelen ligger på rundt åtte prosent.

Guro Lind er bekymret over tendensen. Hun frykter at det er færre som vil våge å satse på en karriere i akademien.

Valg av ledelse i Unio

Ragnhild Lied er gjenvalgt som leder i Unio for tre år. Silje Naustvik, som er nestleder i Norsk sykepleierforbund, ble gjenvalgt som 1. nestleder, mens Akademikerforbundets leder Alfred Sørbø ble valgt inn som ny 2. nestleder.

Ragnhild Lied tar fatt på sin tredje periode som Unio-leder. Unios sjef kom til hovedorganisasjonen fra vervet som leder av Utdanningsforbundet. Hun har også fartstid som lærer i realfag og idrettsfag ved Stranda videregående skole og har skrevet lærebok i kroppsøving.

Kontingentsatser 2022

Ordinært medlemskap – 513 kr./mnd.

- Redusert kontingent (under 50 % stilling) – 278 kr./mnd.
- Stipendiat – 278 kr./mnd. (medlem før 1. januar 2022)
- Nye stipendiatmedlemmer – 128 kr./mnd. første års medlemskap, deretter 257 kr./mnd.
- Ikke yrkesaktiv – 564 kr./år.
- Grunnforsikring – 167 kr./mnd.
- Studentmedlemskap – 250 kr. (engangssum, inkludert forsikring)

En fullstendig oversikt over våre kontingentsatser finner du på forskerforbundet.no/kontingent.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har over 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Våren 2022 håper vi å tilby en del kurs med fysisk oppmøte, samtidig som vi fortsetter med mange digitale kurs. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og webinar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Mollestad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UiT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovødie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Birgitte Olafsen.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Koltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Asmund Riegels. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, rådgiver Gisle Fuhr, rådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl, informasjonsleder Unn Rognmo. **Administrasjonsavdelingen:** fungerende administrasjonssjef og fagansvarlig HR/administrasjon Kjetil Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, rådgiver Ane Rinnaas Skuseeth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemsservice Linda Pettersson, konsulent Trinellise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes

Verve flere, hjelp bedre

Forskerforbundets nye generalsekretær Birgitte Olafsen er selv tidligere tillitsvalgt. Erfaringen vil hun bruke til å sikre dagens tillitsvalgte flere i ryggen og bedre hjelp.

DEN 10. DESEMBER ansatte Forskerforbundets hovedstyre Birgitte Olafsen (54) som ny generalsekretær. Generalsekretæren leder sekretariatets arbeid med å gjennomføre forbundets politikk og handlingsplaner. Og Olafsen kjenner organisasjonen godt, etter nesten tyve år i Forskerforbundet.

– Jeg har jobbet her siden 2007, som rådgiver og administrasjonssjef. Men jeg har også erfaring som lokallagsleder og hovedtillitsvalgt ved Arkivverket, så jeg har god innsikt i og forståelse for organisasjonen og dens behov. Ikke minst har jeg stor respekt for alt det gode arbeidet som gjøres lokalt, sier hun.

Og nettopp god service til lokallag og tillitsvalgte er noe Olafsen brenner for.

– Jeg er opptatt av den viktige samfunnsrollen fagforeningene og de tillitsvalgte har, og den viktigste jobben skjer ute på arbeidsplassene. Sekretariatets oppgave er å opprettholde et høyt servicenivå som gjør jobben enklere for de lokale tillitsvalgte. Jeg vil bygge videre på det gode arbeidet som er gjort, men også lytte til organisasjonen for å se hva vi kan gjøre enda bedre, sier hun.

Har Forskerforbundet forandret seg på de fjorten årene hun har jobbet der?

– Helt klart. For det første har vi vokst, både i antall ansatte, antall medlemmer og antall lokallag. For det andre har vi blitt proffere. Mitt mål er at forbundet skal være en synlig, relevant og profesjonell samfunnsaktør. Det handler om kommunikasjon og systematisk påvirkningsarbeid, men også om hvor mange vi har i ryggen. Det er helt avgjørende å sikre god medlemsvekst. Derfor utvikler vi nå en helhetlig strategi for rekruttering, sier hun.

Som administrasjonssjef har hun vært en pådriver for mer effektive arbeidsprosesser internt i forbundet, blant annet gjennom gode digitale verktøy.

– Formålet har vært å sikre prosesser og digitale strukturer som støtter opp under kunnskapsdeling internt og eksternt. Det har blant annet resultert i FLO, en felles lagringsløsning for organisasjonen som presenteres denne våren, forteller Olafsen.

Nå gleder hun seg til å komme i gang.

– Jeg er stolt og glad over å få fortsette arbeidet sammen med dyktige medarbeidere og tillitsvalgte. Sammen skal vi sørge for bedre lønns- og arbeidsbetingelser for forskere og kunnskapsarbeidere, til beste for hele samfunnet, avslutter hun.

Nytt år, nytt lag og snart en ny vår

NYTT ÅR, NYE MULIGHETER. Det gjelder i høyeste grad også for Forskerforbundet – som ikke bare starter et nytt år, men en ny representantskapsperiode. Representantskapet er vårt øverste organ, og møtes bare hvert tredje år. Det vedtar arbeidsprogrammet vi skal jobbe etter de neste tre årene, og velger laget som skal lede forbundet fram til neste representantskap. De neste tre årene er dette oss, sammen med et nytt og slagkraftig hovedstyre. Vi takker for tilliten og gleder oss til å ta fatt på jobben. Forskerforbundet er en mangfoldig organisasjon, med medlemmer i alle sektorer fra universitet og høyskoler til museer, bibliotek, arkiv, institutter, helseforetak, kommuner, fylkeskommuner, forvaltning og privat sektor. Forskerforbundet organiserer kunnskapsarbeidere i hele landet og i hele Kunnskaps-Norge, og derfor er det så viktig at hovedstyret har en bred sammensetning som gjenspeiler mangfoldet i organisasjonen. Det betyr også at vi er godt rustet til å ta tak i både kjente og nye problemstillinger.

Hovedtariffoppgjør på dagsordenen

Vi ser fram til første samling med hovedstyret på nyåret, der vi sammen skal stake ut kursen og legge en god strategi videre for perioden. Men uten å forskuttere for mye kan vi med sikkerhet slå fast at vårens lønnsforhandlinger vil stå øverst på dagsordenen.

Fjorårets oppgjør var en skuffelse for oss og våre medlemmer, og for langtidsutdannede i en rekke andre samfunnskritiske yrker. Våren 2021 stod våre medlemmer i kommuner og ved sykehus streikvakt i kampen for lønna til de langtidsutdannede i offentlig sektor. Denne våren kan det bli storstreik.

Offentlig sektor sakker akterut

For fasiten for forrige hovedtariffoppgjør er tydelig: Mens offentlig sektor viste moderasjon, sikret privat sektor seg en lønnsvekst langt ut over frontfaget. I et år hvor våre medlemmer kunne vise til stort, ulønnet merarbeid, økte lønnsgapet til andre sektorer. Vi venter nå på tallene fra fjoråret, men ryktene fra tallknuserne tyder på at det samme er i ferd med å skje igjen. Nok en gang kan offentlig sektor komme til å sakke akterut. Noe tallgrunnlag har vi allerede. Og fasiten de siste femten årene er ikke bedre: Lønnsundersøkelsen til ISF som ble lagt fram høsten 2021, viser at ikke minst forskere i staten taper terreng lønsmessig. Både til andre utdanningsgrupper i det offentlige og til forskere i privat sektor. Statsansatte forskere hadde elleve prosent lavere lønn enn forskere i privat sektor i 2004, men hele 36 prosent lavere lønn i 2019. Hvis offentlig sektor lojalt skal følge frontfaget, mens privat sektor nok en gang skal sprengre sin egen ramme, vil gapet bare fortsette å øke. Vårt oppdrag denne våren er å hindre at dette skjer. Av hensyn til medlemmene våre, som fortjener et lønnsloft, men også av hensyn til samfunnet. Det må være attraktivt å forfølge en karriere som forsker eller kunnskapsarbeider. Ellers vil vi aldri klare å oppfylle

AV GURO ELISABETH LIND (leder),
og KRISTIAN MOLLESTAD (nestleder) i Forskerforbundet

«Den lange innspurten mot lønnsoppgjøret starter nå.»

de ambisjonene vi som kunnskapssamfunn har satt oss, verken når det gjelder forskning eller omstilling.

Klare for innspurten

Den lange innspurten mot lønnsoppgjøret starter nå. Vi starter med ny energi, men ikke med blanke ark. For vi har brukt tiden siden forrige lønnsoppgjør godt. Organisasjonen har fornyet mannskapet. Det nye hovedstyret har bred kompetanse og erfaring, ikke minst på tariffpolitikk. Vi har sondert mulighetene for samarbeid med andre hovedsammenslutninger. Vi gjennomgår konfliktberedskapen. Og vi har ikke minst brukt tid på å styrke tillitsvalgtapparatet, gjennom tillitsvalgtåret 2021. Nå er vi klare for våren.

Følg med på

forskerforum.no

ARBEIDSLIV

Stenger BI i Bergen etter koronasmitte

Arbeidstakere sparer 3,5 timer i uken på

å ha hj
tiden p

Kva skal vi med emeritus og emerita?
Kan vi ikkje berre seie «pensjonert» professor?

SPRÅKSPALTE

Regjeringen med koronapakke til studentene. 140 millioner for å hindre frafall og til sosiale tiltak.

NYHETER

Regjeringen vil bruke studenter til å sette vaksiner – lokker med god lønn

NYHETER

KRITIKK OG DEBATT

Fem tips for en bedre eksamen

NYHETER

Regjeringen vil ha 500 nye studieplasser for sykepleiere. Frp kaller satsingen en dråpe i havet.

FAGFORENING

Lønnsop
går opp

epunkter
sikt å